

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
INFORMATIKOS IR STATISTIKOS KATEDRA

STUDENTĖS AGNĖS RUIBYTĖS
(NEAKIVAIZDINIO SKYRIAUS INFORMATIKOS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)

ŽALINGAS INTERNETO TINKLAPIŲ TURINYS:
REGLAMENTAVIMAS IR PRAKTINĖS TEISINĖS PROBLEMOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas-
daktaras
Mindaugas Kiškis

Vilnius, 2005

Turinys

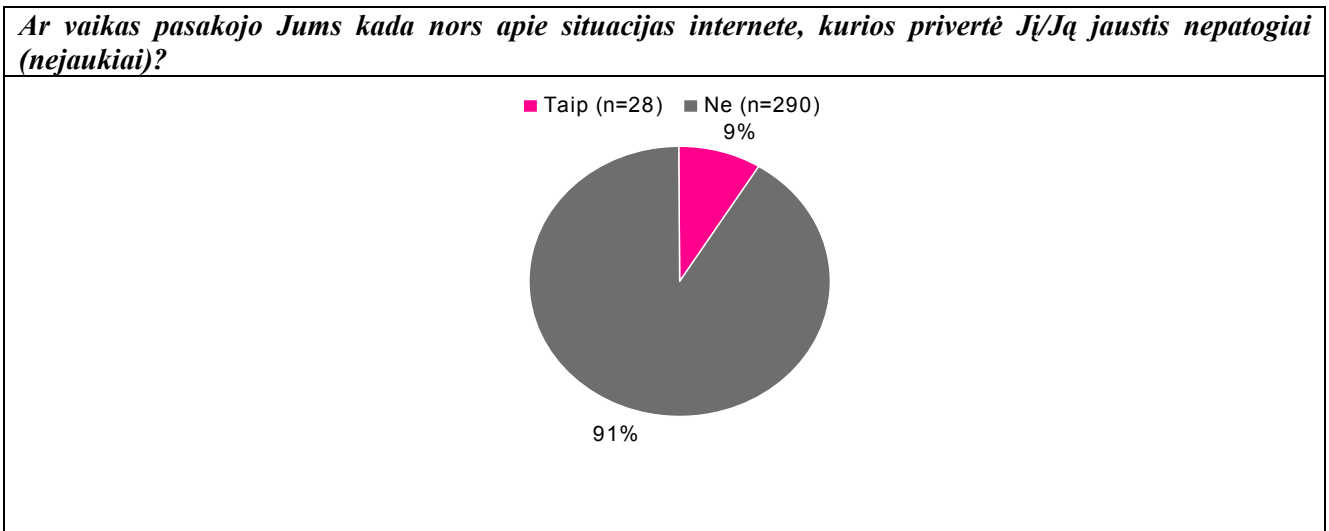
Įvadas	3
1. Žalingas interneto puslapių turinys ir žmogaus teisės bei laisvės	7
1.1. Žalingo turinio prigimtis ir sąvoka.....	7
1.2. Saviraiškos laisvė.....	8
1.2.1. Saviraiškos laisvės ribojimas: nuo tariamos iki tikros cenzūros.....	9
1.3. Turinio „žalingumas“: kriterijaus subjektyvumas	11
2. Žalingo turinio interneto tinklapiuose reglamentavimas	16
2.1. Reglamentavimas tarptautiniuose teisės aktuose.....	16
2.2. Reglamentavimas nacionaliniuose teisės aktuose.....	21
2.3. Reglamentavimo ir įgyvendinimo problemos.....	23
3. Žalingo turinio reguliavimo subjektai	28
3.1. Savireguliaciniai mechanizmai.....	28
3.1.1. Savireguliacijos internete privalumai ir trūkumai.....	29
3.2. Valstybinis reguliavimas.....	31
Išvados	34
Literatūros ir šaltinių sąrašas	37
Santrauka	42
Summary	43

Įvadas

Statistiniai duomenys kalba apie vis augantį interneto vartotojų skaičių, ir apie tai, jog vis daugiau informacijos ieškoma bei perskaitoma būtent interneto puslapiuose¹. Nors šie paskaičiavimai dažnai remiasi gana subjektyviais kriterijais ir realią situaciją atspindi tik iš dalies, vis dėlto interneto reikšmės ir įtakingumo mūsų gyvenimui įrodinėti nereikia.

Tačiau atmetus skaičių, rodančių interneto vartojimo masiškumą, paklaidos klausimą, statistiniai duomenys suteikia ir vertingos informacijos - pavyzdžiui, atskleidžia problemas, su kuriomis susiduria besinaudojantys interneto paslaugomis. Viena jų – interneto turinio pobūdis. Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės duomenimis, iš 2003 m. trečiąjį ketvirtį internetu besinaudojusių 15-74 metų amžiaus asmenų, 10% kaip pagrindinę problemą, su kuria susiduria internete, įvardijo neteisėtą ir žalingą tinklapių turinį². Pagal tais pačiais metais Europos SAFT programos atliktais tyrimais (Norvegijoje, Švedijoje, Airijoje, Danijoje ir Islandijoje) nuo ketvirtadalio iki trečdaliao 9-16 metų vaikų per metus buvo bent kartą internete atsitiktinai aptikę smurtinio, žiauraus, seksualinio ar pornografinio turinio³. Tuo tarpu nors Lietuvoje neseniai atlikta apklausa⁴ parodė, kad vaikai apie turinį, privertusį juos jaustis nepatogiai, pranešta tėvams itin retai (žr. 1 diagrama), būtų naivu manyti, kad ši problema pas mus neegzistuoja.

1 diagrama

¹ Namų ūkiai, kurie naudojami internetu namuose. // <http://www.std.lt/web/main.php?parent=1013> ; prisijungimo laikas: 2005 08 02.

² Interneto skvarba Lietuvoje 2003 m. III ketvirtį.// <http://www.ivpk.lt/main-stat.php?cat=60&gr=1&sub=2&n=65>; prisijungimo laikas: 2005 03 16.

³ What do children do online? // <http://www.saftonline.org/Research/>; prisijungimo laikas: 2005-06-15.

⁴ Saugesnio interneto tyrimas // http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/Saugesnio_interneto_tyrimas.ppt; prisijungimo laikas: 2005-10-10.

Tuo labiau, kad tyrimų duomenimis, interneto naudotojai vis jaunėja - net trečdalis vaikų internete pradeda naršyti vos 7-10 metų, o 5 proc. - būdami ikimokyklinio amžiaus, o apskritai internetu naudojasi net 63 proc. Lietuvos vaikų ir paauglių, 43 proc. iš jų - 11 - 14 metų amžiaus.¹ Taigi daugėja ir potencialių žalingo turinio aukų.

1996 m. paskelbtas Europos Komisijos pranešimas dėl neteisėto ir žalingo turinio internete buvo vienas pirmųjų žingsnių iškeliant ir sprendžiant turinio internete problemą Europos Sąjungoje.² Tuo tarpu Lietuvoje šiuo klausimu susidomėta buvo žymiai vėliau ir didžiaja dalimi tai susiję su įsipareigojimais stojant į ES³. Interneto turinio klausimams nemažą dėmesį skyrė Informacinės visuomenės plėtros komiteto Struktūrinių fondų administravimo skyriaus vedėja dirbusi Ieva Čepulkauskaitė-Žilionienė, techninę problemos sprendimo pusę išsamiai išnagrinėjo Lietuvos teisės universiteto Teisinės informatikos katedros darbo grupė, vadovaujama prof. dr. Rimanto Petrausko⁴, o reglamentavimo Lietuvos, Europos Sąjungos ir pasaulio mastu, istorija ir nūdiene vienoje vietoje – knygoje „Informacinių technologijų teisė“⁵ išdėstyta Simono Toliušio dėka.

Šiame darbe bus siekiama išanalizuoti vieną interneto turinio segmentą - žalingą informaciją, atsiribojant nuo dažnai drauge minimo neteisėto turinio. Bus stengiamasi pagrįsti tokio turinio išskyrimo bei apibrėžimo apimtį, įvardinti teisės aktuose jau įtvirtintų normų trūkumus, aptikti bei išnagrinėti problemas, kylančias ar galinčias iškilti praktikoje.

Žalingas turinys - informacija, kuri pati savaime nėra neteisėta, bet kurios netinkamas pateikimas užtraukia teisinę atsakomybę. Kadangi atsakomybės kilimas tiesiogiai priklauso nuo to, ar yra ir kaip yra reglamentuojama nusikalstama veika, interneto turinio teisinis reglamentavimas yra itin svarbus nagrinėjimo objektas. Šalia jo, šiame darbe bus koncentruojamasi ir į praktines teises su įgyvendinimu susijusias problemas, nes tik nustatčius ir įvertinus jas, galima tiksliai įvardinti teisinės bazės trūkumus, pasiūlyti galimus sprendimus. Taigi, darbo objektas - žalingas interneto tinklapių turinys, dalykas – šio turinio reglamentavimas bei praktinės teisinės problemos.

¹ Pastebėta nelegalią informaciją internete fiksuos “Karštoji linija” // http://www.tns-gallup.lt/lt/disp.php/lt_news/lt_news_155; prisijungimo laikas: 2005-11-11.

² Čepulkauskaitė-Žilionienė I. Neskelbtina ir ribojama informacija internete: problema ir jos sprendimas. // <http://www.ivpk.lt/main-aktual.php?cat=61&gr=1&n=2>; prisijungimo laikas 2005-05-17.

³ Lietuvos pasirengimo narystei ES programa 2001-2003 metams // <http://www.euro.lt/lpnp/lit/index.htm>; prisijungimo laikas: 2005-03-17.

⁴ Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės bei ribojamos viešosios informacijos platinimo priemonių testavimo darbų bei rekomendacijų jų diegimui parengimas. Pirmo etapo ataskaita. vadovas: prof. dr. Rimantas Petrauskas Vilnius, 2003.

⁵ Ats.red. D.Sauliūnas. Informacinių technologijų teisė. Vilnius: VĮ NVO Teisės institutas, 2004.

Šio darbo tikslas – identifikuoti Lietuvos ir paneuropinių institucijų teisinio reglamentavimo žalingo turinio srityje trūkumus ir susijusias problemas pasiūlant galimų sprendimų gaires. Siekiant šio tikslo, keliami tokie uždaviniai:

- apibrėžti žalingo turinio sampratą bei jo santykį su žmogaus laisvėmis;
- aptikti bei įvardinti esamos tarptautinės (Europos ribose) ir Lietuvos teisinės bazės šioje srityje situaciją bei trūkumus;
- identifikuoti teisines problemas, susijusias su žalingu turiniu, su kuriomis susiduria tiek interneto vartotojai, tiek įstatymų leidėjai ar kiti reguliavimo subjektai;
- suformuluoti rekomendacijas dėl žalingo turinio reglamentavimo papildymo ir susijusių problemų galimų sprendimų gaires.

Analizuojant teisinį žalingo turinio reglamentavimą, nagrinėjami nacionaliniai teisės aktai bei Europos institucijų priimtose teisinės normos. Be norminių šaltinių, pasitelkiami mokslo veikėjų darbai, kurių, tiesa, dėl palyginti neseno problemos aktualumo, nėra daug. Kiek daugiau medžiagos randama analizuojant fundamentinius – filosofinius problemos aspektus – yra nemažai autorių, nagrinėjusių saviraiškos, informacijos laisvės ir cenzūros prigimties, apibrėžtumo ir subjektyvumo klausimus¹.

Praktinių teisinių problemų ieškoma straipsniuose, žiniasklaidos pranešimuose, teisiniuose precedentuose, pateikiami realūs aptikti pavyzdžiai.

Darbe pagrindinai naudojami teoriniai metodai – norminės, mokslinės bei statistinės medžiagos analizė, sintezė, lyginimas. Pasitelkiami modeliavimo, alternatyvos bei apibendrinimo metodai.

Darbas susideda iš trijų dalių. Pirmojoje bus nagrinėjami klausimo fundamentai: pagrindinės sąvokos bei jų prigimtis, pagrindinių žmogaus teisių – teisės į informaciją ir saviraišką - ir žalingo turinio santykio problema, bus bandoma pažvelgti iš abiejų nesutariančių frontų pusės: išdėstomi asmenų, kovojančių prieš bet kokią cenzūrą, argumentai ir populiarnesnio – turinio ribojimo bei kontrolės - požiūrio motyvai.

Antrojoje dalyje visas dėmesys skiriamas žalingo turinio reglamentavimo apžvalgai. Kadangi Lietuva jau kuris laikas yra europinių tarptautinių organizacijų narė, taigi aktualios ir nagrinėtinos dviejų lygių – tarptautinio ir nacionalinio – teisės normos. Šioje darbo dalyje siekiama aptikti teisinio reguliavimo spragas, supažindinti su jau spėjusiomis kilti problemomis bei bandymais jas spręsti.

¹ Pvz.: S.Arlauskas, R.Dwarkin, kt.

Pirmose dviejose dalyse išsiaiškinus žalingo turinio internete reglamentavimo ypatumus, apžvelgus esamą teisinę bazę, pabandžius nustatyti ribą tarp žmogaus teisių ir jo apsaugos, išsiaiškinus, nuo ko ir kokia apimtimi reikia saugoti, trečioje dalyje prieinama prie apsaugos būdų – mechanizmų, kurie yra ar gali būti pasitelkiami žalingo turinio reguliavimui, bandoma nustatyti geriausią įmanomą modelį atskleidžiant įvairių reguliavimo būdų privalumus ir trūkumus.

1. Žalingas interneto puslapių turinys ir žmogaus teisės bei laisvės

1.1. Žalingo turinio prigimtis ir sąvoka.

Interneto atsiradimas ir vis platesnis jo naudojimas sąlygojo išsiplėtusias saviraiškos laisves, praktiškai neribotą prieigą prie informacijos, ko pasekmė - anonimiškumas ir visiškas atsakomybės už prastos kokybės informaciją nebuvimas, neskelbtinas ir žalingas pranešimų turinys. Pastaroji problema tapo itin aktuali dėl unikalaus daugybinio - „daugelis-daugeliui“¹ interneto komunikacijos modelio, kuomet pranešimo kilmės ir paskirties šaltinių - daug. Šio reiškinio poveikį ir su juo susijusias grėsmes imta suvokti prieš dešimtmetį, kai 1996 m. Europos komisija pristatė informacinį dokumentą apie neteisėtą ir žalingą interneto turinį², kuriame buvo bandoma apibrėžti neskelbtino ir žalingo arba ribojamo turinio identifikavimo ir nustatymo priemonės, kovos su ja būdus.

Šiame ir kituose Europos Sąjungos dokumentuose įsitvirtino „žalingo turinio“ (angl. „harmful content“) sąvoka. Be jos, nepilnamečių vystymuisi kenkiančiam interneto turiniui įvardinti dažnai dar sutinkamos „netinkamos (nederamos) medžiagos“, „ribojamos informacijos“ sąvokos. Lietuvos teisės aktų leidėjai pasirinko pastarąjį terminą, kuris pirmą kartą paminėtas ir apibrėžtas 2003 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – LRV) nutarimu patvirtintoje „Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkoje“ (toliau – Tvarka)³, o štai, pavyzdžiui, Australijos teisininkai vartoja dar kitokią – „netinkamos (nederamos) medžiagos“ (angl. - „unsuitable material“) sąvoką. Nors vienas pavadinimas žymi teisės aktų leidėjo valią („ribojama“), o kiti – turinio pobūdį („žalingas“, „netinkamas“), lyginant apibrėžimus⁴ matyti, kad jie yra panašūs ir turi bendrą – žalos nepilnamečių vystymuisi – požymį.

¹ Pukienė J. Naujų informacinių technologijų skvarba Lietuvos žiniasklaidoje: magistro darbas: žurnalistika, VDU.-Kaunas, 2002 // <http://www.vdu.lt/media/2002.htm#5>; prisijungimo laikas: 2005-09-17.

² Illegal and harmful content on the Internet. Communication to the European Parliament, the Council and Social Committee and the committee of regions // <http://europa.eu.int/ISPO/legal/en/internet/communic.html>; prisijungimo laikas: 2005-09-18.

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5d. nutarimas „Dėl Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1002, nutarimo pakeitimas – 2004 m. birželio 15d. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 96-3530.

⁴ „...kenkianti nepilnamečių fiziniui, protiniam ir doroviniui vystymuisi...“ – Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003m. nutarimas Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos“ 4 str. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1002.

„...concerns minors and appertains essentially to the domain of morals...“ (liet. „liečia nepilnamečius ir iš esmės yra susijęs su morale“) - Resolution on the Commission communication on illegal and harmful content on the Internet // <http://europa.eu.int/ISPO/legal/en/internet/98-97en.html> ; prisijungimo laikas: 2005-10-15.

Panagrinėkime LRV nutarimu patvirtintoje Tvarkoje siūlomą ribojamos viešosios informacijos apibrėžimą. Čia tokia informacija suprantama kaip kenkianti nepilnamečių fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi ir kurios platinimas yra ribojamas siekiant nepilnamečius apsaugoti. Kita normos pusė yra blanketinė – nukreipia į teisės aktus, kuriuose nustatyti nepilnamečių apsaugai keliami reikalavimai.

Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daranti informacija detaliau apibūdinama 2002 m. „Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme“¹ – 4 straipsnio 1 dalies 1-10 punktuose. Susipažinimui su jos skelbimo ir platinimo tvarka vėl nukreipiama į minėtąją Tvarką o joje – į Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašą.² (iki 2004 m. šio nutarimo IV dalyje išdėstytos taisyklės buvo „sutalpintos“ Tvarkos 7 straipsnyje³).

Apibendrinant galima pasakyti, kad nors teisės aktuose žalingo turinio sąvokos apibrėžimai yra kone identiški, daugiausia klausimų kyla ne dėl jos, o dėl paties „žalingumo“ termino išaiškinimo. Šis aspektas detaliau bus nagrinėjamas kitame darbo skyriuje.

1.2. Saviraiškos laisvė

Saviraiškos, dar vadinama nuomonių reiškimo, laisvė – tai teisė turėti įsitikimus ir juos laisvai reikšti. Įsitikinimai- plati konstitucinė sąvoka, apimanti ne tik politinius, ideologinius, ekonominius įsitikimus, bet ir religinius jausmus, kultūrines, moralines bei dorovines nuostatas, etines bei estetines pažiūras.⁴ Tai viena iš pagrindinių žmogaus teisių, deklaruota 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje, vėliau reglamentuota 1948 m. Jungtinių Tautų Organizacijos Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje bei įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje.

„...material which may be unsuitable or harmful for children...“ – Australian Institute of Cryminology, www.aic.gov; prisijungimo laikas: 2004 – 05-16.

¹ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.

² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 2d. nutarimas „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 89-328.

³ Neteko galios 2004-06-15 // Valstybės žinios. 2004, Nr. 96-3530.

⁴ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P.56.

Saviraiškos laisvės užtikrinimas yra esminė laisvos ir atviros demokratiškos visuomenės sukūrimo sąlyga. Informacinės technologijos yra puiki priemonė šiai laisvei užtikrinti, kita vertus, jos taip pat siūlo daugybę priemonių šią laisvę apriboti. Žinia, kad jei vienas saviraiškos laisvės elementas - įsitikinimų turėjimas - yra neribojamas jokiais teisinėmis priemonėmis, tai kitas – įsitikinimų reiškimo laisvė- nėra absoliutus ir įstatymo nustatytais atvejais demokratinėje valstybėje gali būti ribojamas. Tai atsispindi tiek svarbiausiuose tarptautiniuose dokumentuose¹, tiek ir aukščiausią galią turinčiuose nacionaliniuose teisės aktuose².

1.2.1. Saviraiškos laisvės ribojimas: nuo tariamos iki tikros cenzūros

Kai kalbama apie interneto turinio ribojimą, susiduriama bent su keliomis pozicijomis. Vienos laikosi interneto laisvės šalininkai, bet kokią turinio kontrolę įvardijantys „cenzūra“. Gindami savo nuomonę jie remiasi šiais argumentais:

- ▶ visi bandymai reguliuoti interneto turinį – tai kėsintis į žodžio laisvę. Šiuo argumentu dažniausiai remiasi Jungtinių Amerikos Valstijų aktyvistai, cituojantys JAV Konstitucijos Pirmąją pataisą, skelbiančią, kad negali būti priimami įstatymai, kurie ribotų žodžio laisvę.³

- ▶ kai kurių ekspertų teigimu, techniškai interneto reguliavimas iš viso yra neįmanomas, nes įvairūs įsilaužėliai („hakeriai“) visuomet ras programavimo klaidų ir jomis pasinaudos. Patarimų, kaip išvengti cenzūros, galima rasti ir internete.⁴

- ▶ už vaikų auklėjimą atsakomybę turi prisiimti tik tėvai. Šis argumentas grindžiamas tuo, jog yra pakankamai techninių galimybių kompiuteriuose įdiegti programas, kurios arba uždraustų tam tikros, pažymėtos informacijos pasiekimą, arba leistų stebėti, kokia informacija buvo pasiekta. Tokio požiūrio pagrindu netgi steigiasi įvairios organizacijos. Viena tokių – „Šeimos prieš interneto cenzūrą“ (Families Against Internet Censorship)⁵, vienijanti Amerikoje gyvenančias šeimas (apskritai „anticenzūros“ nuostatos populiariausios būtent šiame žemyne), priešiškas valstybiniam interneto reguliavimo ir pasisakančias už visišką tėvų atsakomybę saugant vaikus nuo jiems žalingos informacijos internete.

¹Pvz. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10str., Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 19str.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija, 25 str. 3d.

³ U.S. Constitution // <http://www.law.cornell.edu/constitution/constitution.billofrights.html#amendment1> ; prisijungimo laikas: 2005-09-18.

⁴ HOWTO bypass Internet Censorship // <http://www.zensur.freerk.com/> ; prisijungimo laikas: 2005-10-05.

⁵ Families Against Internet Censorship// <http://www.netfamilies.org/>; prisijungimo laikas: 2005-09-17.

Kita pozicija, atspindinti daugiau Europoje vyraujančią požiūrį, išreiškia gynybinį požiūrį. Daugelis senojo žemyno šalių, praėjusios visiškos informacijos laisvės, be jokių apribojimų ir draudimų, etapą, visgi grįžo prie tam tikros „cenzūros“ sąvokų, transliavimo laiko ribojimo ar „švaraus turinio“ reikalavimų (angl. „white-list information“). Teigiama, kad jei suaugusiam žmogui, turinčiam susiformavusias pažiūras bei kritinį požiūrį į informaciją niekas negali riboti informacijos laisvės, tai vaikai ir jaunuoliai turi būti apsaugoti, nes tokie jų įgūdžiai dar nesusiformavę. Steigiasi įvairios organizacijos, mokančios, kaip vaikus apsaugoti nuo žalingo turinio, siūlančios įvairias filtravimo programas ir plačiai skelbiančios apie kenksmingąją interneto pusę¹.

Tačiau šių priemonių nereikėtų painioti su tikrąja cenzūra. Konstitucinis terminas „cenzūra“ reiškia procedūrą, pagal kurią visi planuojami informacijos produktai pateikiami valstybės institucijai, tikrinančiai jų turinį ir leidžiančiai (ar neleidžiančiai) juos skelbti.² Demokratiškoje valstybėje tai yra neteisėtas aktas. Tuo tarpu pasauliniu mastu toks nelegalios ir žalingos (arba tariamai nelegalios ir žalingos) informacijos ribojimo būdas nėra naujiena. Valdžia gali kontroliuoti interneto naudojimą tiek technologiškai, tiek kitomis priemonėmis. Galimybės naudotis kai kuriomis svetainėmis gali būti blokuojamos. Be to, valdžia dažniausiai siekia priversti interneto tiekėjus pasirašyti jai parankias sutartis, dėl kurių naudojimas internetu dėl įvairių priežasčių apriojamas³. Keletas bene griežčiausios cenzūros pavyzdžių⁴:

► Kinija, turinti didžiausią informacinę rinką, įdiegė ir bene galingiausias internetą cenzūruoti įgalinančias sistemas, kurios visos kartu dar vadinamos „Didžiąja Kinų Ugniasiene“ (angl. „firewall“) ir pagrįstos nuolat atnaujinamu „ardomojo pobūdžio“ (angl. „subversive“) tinklapių „juodoju sąrašu“. Čia internetu besinaudojantys asmenys – pilnamečiai jie ar ne - tikrai „nežalojami“ seksualinio, revoliucinio ar šiaip „įtartino“ pobūdžio informacija.

► Filtravimo sistemos pastaraisiais metais sparčiai pažengė ir Irane, čia informacijos ministerija didžiuojasi, galėdama pasigirti šimtais tūkstančių neprieinamais padarytų tinklapių. Šalies mulos (musulmonų dvasininkai) ypatingai koncentruoja dėmesį į bet kokią su seksu susijusį turinį, tiesa, netoleruojami ir nepriklausomi naujienų tinklapiai.

¹ CyberAngels// <http://www.cyberangels.org/index.html>; prisijungimo laikas: 2005-08-16.

² Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 60.

³ Samalavičius A. Represijų taikynys-internetas. www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3028&kas=straipsnis&st_id=5907; prisijungimo laikas: 2005-06-15.

⁴ Handbook for bloggers and cyber-dissidents // http://www.rsf.org/rubrique.php3?id_rubrique=542; prisijungimo laikas: 2005-09-10.

► Apsaugoti visus piliečius nuo „agresyvaus“ pobūdžio turinio, priešingo islamo principams ir socialinėms normoms, siekia ir Saudo Arabijos valdžia. Tik čia, skirtingai, nei Kinijoje, įvedus draudžiamo tinklapio pavadinimą, neatsiras pranešimas „Page not found“ (liet. „tinklapis nerastas“), o tiesiai šviesiai bus pranešama apie tai, kad šis tinklapis blokuojamas vyriausybės filtrų pagalba.

1.3. Turinio „žalingumas“: kriterijaus subjektyvumas.

„[Teisės] funkcija yra išsaugoti viešąją tvarką ir padarumo normas, apginti pilietį nuo to, kas yra užgaulu ir sukurti pakankamus saugiklius kitų išnaudojimui ir žalingai įtakai jų atžvilgiu [...] Mūsų požiūriu, ne teisės funkcija yra kištis į privatų piliečių gyvenimą [...]“. Nors ši mintis 1956-aisiais Wolfendeno komitete¹ (D.Britanija) buvo išsakyta kalbant apie siaurą – prostitucijos ir homoseksualizmo srities teisinį reguliavimą, ji puikiai tinka iliustruojant amžiną įstatymo leidėjo klausimą - kokia apimtimi turi būti reglamentuota viena ar kita žmonių gyvenimo sritis, kad jie jaustųsi apsaugoti, bet ne persekiojami.

Kalbant apie ribų, kuomet turinys jau laikomas žalingu, nustatymą, galima pakartoti mintį, išsakytą dar 1996 m. Europos Komisijos pranešime dėl žalingo ir neteisėto turinio internete² - tai, kas laikoma žalingu, priklauso nuo šalių kultūrinių skirtumų ir skirtingų etinių standartų. Kadangi internetas nepaiso sienų, riba tarp žalingos ir šviečiamosios informacijos ar meninės saviraiškos formos itin sunkiai nubrėžiama. Beje, dažnai šie standartai skiriasi ne tik stambiu geografiniu (regioniniu) mastu, bet ir atskirose šeimose, priklausomai nuo išsilavinimo, socialinės-demografinės padėties, kitų aplinkybių. Žalingo ir nelegalaus interneto turinio apibrėžimą skirtingai suformuluotų ir Lietuvos tėvai, auginantys 6-18 metų vaikus, kurių net 99%, pagal TNS Gallup 2005 m. atliktus tyrimus³, rasizmo į šį apibrėžimą neįtrauktų. Net ir nešvankybes tik labai maža dalis apklaustųjų laiko žalinga informacija. Nuomonės dėl nepilnamečiams kenksmingo interneto turinio sutapo tik paminėjus pornografiją (90% respondentų), šiek tiek daugiau nei pusė atsakinėjusių į klausimus sutiko, kad tokiau

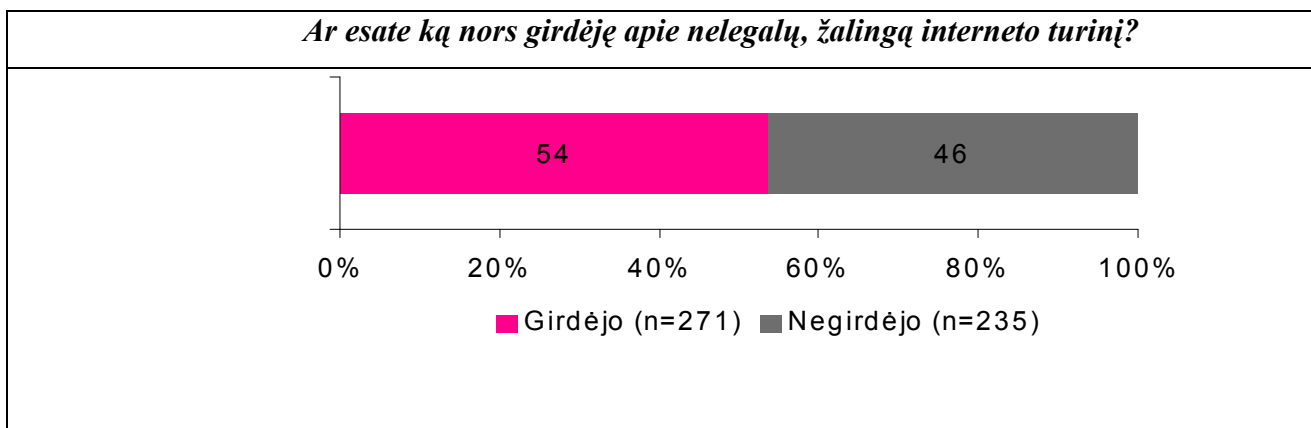
¹ 1953 m. gruodį du D.Britanijos Parlamento nariai pareikalavo vyriausybę sudaryti Karališkąją komisiją teisės pažeidimų, susijusių su prostitucija ir homoseksualizmu, klausimams spręsti. Komisijai pirmininkavo John'as Wolfenden'as. Wolfenden Report// http://www.glbtc.com/social-sciences/wolfenden_report.html; prisijungimo laikas: 2005-10-12.

² Illegal and harmful content on the Internet. Communication to the European Parliament, the Council and Social Committee and the committee of regions // <http://europa.eu.int/ISPO/legal/en/internet/communic.html>; prisijungimo laikas: 2005-09-18.

³ Saugesnio interneto tyrimas // http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/Saugesnio_interneto_tyrimas.ppt; prisijungimo laikas: 2005-10-10.

turiniu laikytina ir smurtinė informacija. Nuomonių įvairovė taip nestebina sužinojus, kad net 46% apklaustųjų iš viso nėra girdėję apie nelegalų, žalingą interneto turinį (2 diagrama).

2 diagrama

Įstatyminiame lygmenyje tikėtis didesnio aiškumo kol kas taip pat neverta. Tiesa, žalingo turinio reikšmę apibrėžti kaip tikslą užsibrėžė Europos Taryba, konkrečiau – Žmogaus teisių informacinėje visuomenėje srities specialistų grupė¹. Ji pabrėžia, kad nors tradiciškai kiekviena Europos šalis pati, atsižvelgdama į socialines ir kultūrinės subtilybes bei tradicijas, apibrėžia nepilnamečiams žalingo turinio prasmę, šiandien kyla klausimas ar šie nacionaliniai „apibrėžimai“ yra pajėgūs išlikti globalioje ir prieštaringoje turinio prasme aplinkoje. Siūloma žalingą informaciją pirmiausia suskirstyti pagal tai, kokiam vystimuisi – fiziniam, psichiniam, socialiniam ar moraliniam - ji daro neigiamą įtaką. Taip ji gali būti įvardinta kaip kenksminga šiuo požiūriu:

- emociniu: neigiamų emocijų (tokių kaip baimė, šokas, išvysto turinio nesupratimas) patyrimas.
- požiūriu: jausmų atbukimas, susilaikymo nebuvimas.
- ideologiniu: požiūriu ir elgesio pateisinimas ir stiprinimas.
- elgesio: matytų ir išmuktų elgesio modelių atlikimas ir kartojimas.

Toliau šis skirstymas gali būti smulkinamas, pavyzdžiui, pagal pasitelkiamus komunikavimo būdus – tarkime, specifinių ir kraštutinių ideologijų (savižudybių propagavimas, ekstremistinės politinės ir religinės ideologijos ir kt.) platinimas per interneto tinklapius ir siauras bendruomenes.²

Neaišku, kokias išvadas ir pasiūlymus pateiks darbo grupė, tačiau kol kas bendro sutarimo, kas yra žalinga ir nepadoru, nerandama. Didžiausi požiūrių skirtumai išryškėja nuogumo ir seksualumo vaizdavime: jei Skandinavijoje vyrauja bendras suvokimas, kad nuogų suaugusių žmonių vaizdai yra

¹ Defining and understanding harmful content // www.saferinternet.org/ww/en/pub/insafe/news/articles/0505/define.htm
Prisijungimo laikas: 2005-06-13.

² Ten pat.

visiškai priimtini, tai šalyse, kurių teisė ar kultūra paremti ortodoksiškojo islamo principais (pavyzdžiui - Saudo Arabija), paprasto nuogumo atvaizdavimas yra neteisėtas. Taip pat smarkiais skiriasi ir „nepadorumo“ sąvokos apibrėžimas. Tarkim, Jungtinėje Karalystėje ji grindžiama potencialiu turinio poveikiu skaitytojui ar žiūrovui. 1959 m. „Nepadorių publikacijų akto“ 1(1) dalyje nepadorumas apibrėžiamas taip:

„[...]dalykas gali būti laikomas nepadoriu, jei jis (ar jo dalis) gali turėti įtakos tvirkinant asmenis, kurie galimai skaitytų, matytų ar girdėtų turinį, patalpintą ar išreikštą jame.“

Šiame apibrėžime neapsiribojama vien tik seksualiai atviru turiniu – žiauraus elgesio vaizdavimas taip pat laikytas galinčiu tvirkinti, taigi – ir galinčiu būti nepadoriu¹.

Jungtinėse Valstijose, priešingai, nepadorumas apima seksualinio pobūdžio turinį, galintį sukelti gašlius pojūčius, atsižvelgiant į bendruomenėje egzistuojančias normas ir vaizduojantį seksualinius veiksmus, kaip tai apibrėžta konkrečios valstijos įstatymuose. Taigi šiuo atveju „nepadorumo“ kriterijus – jau ne galimas poveikis, bet vietinių normų dėl leidžiamo seksualinio pobūdžio vaizdavimo, pažeidimo faktas. Rezultatas- turinys, kuris priimtinas vienoje valstijoje, gali būti laikomas nepadoriu kitoje. (Bet: gana puritonišką požiūrį į nuogumą reiškiančios Jungtinės Valstijos būtų daugių daugiausiai neutralios ir cituotų Konstitucijos Antrąją pataisą, jei kalba eitų apie Vokietijoje griežtai draudžiamą propagandą.)

Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas prie neigiamą poveikį nepilnamečių vystimuisi darančios informacijos priskiria ir „erotinio pobūdžio: kai skatinamas lytinis geismas, rodomas lytinis aktas, jo imitacija ar kitoks seksualinis pasitenkinimas, lytiniai organai, seksualiniai reikmenys“ turinį, taigi remiamasi daugiau ar mažiau subjektyviais, faktiniais kriterijais. Iki šio įstatymo priėmimo žalingos informacijos požymius nustatydavo Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, pagal kurios 1996 m. spalio 3 d. rekomendacijas², buvo akcentuojami kiekybiniai kriterijai – nuogo kūno rodymo trukmė (viso filmo ar laidos trukmės atžvilgiu), nuoga kūną vaizduojančių nuotraukų dalis leidinyje ir pan. Specialistai pripažįsta, „kad

¹ Ch. Reed . Internet law: text and materials. Pasiengiama internete: <http://books.google.com/books?ie=UTF-8&hl=en&id=GpKZu2uAS3sC&pg=PR7&lpg=PR7&dq=Reed++Internet+law:+text+and+materials&prev=http://www.boo ks.google.com/books%3Fq%3D%2Breed%2B%2BInternet%2Blaw:%2Btext%2Band%2Bmaterials&sig=qAIViZI8dAskT fWU67k59ZO3FDs>; prisijungimo laikas: 2005-11-14.

² Visuomenės informavimo priemonių skirstymo kriterijai// http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=32087&p_int_tv_id=2757&p_org=0; prisijungimo laikas: 2005-08-11.

kiekybinis matas ne visada tinka nustatyti informacijos žalingumą, todėl vargu ar jis gali būti priimtinas“.¹

Tuo tarpu, kai Vakarų tradiciją atstovaujančios valstybės nepilnamečiams žalingą erotinio pobūdžio turinį bando atriboti nuo meninio ar mokslinę/švietėjišką reikšmę turinčio nuogo kūno vaizdavimo, Vidurio Rytų šalių valdžios nesivargina ir toliau blokuoja diskusijų, liečiančių bet kokią sekso ar seksualumo sritį, forumus, moterišką apatinio trikotažą reklamuojančius bei kitus „amoralų“ turinį talpinančius tinklapius.²

Tai, kad žalingumas tikriausiai negali turėti universalus apibrėžimo, rodo ir istorija – pažvelgus kad ir į kada nors buvusių draudžiamais filmų sąrašą, matyti, kad valstybės dažnai „apsigalvodavo“ uždraudamos vienus ar kitus filmus – tarkim, pasirodžius P.P.Pasolini filmui „Salo arba 120 Sodomos dienų“ Australijoje jis buvo uždraustas. 1993-aisiais metais draudimas buvo panaikintas, o 1997-aisiais vėl nuspręsta, kad filmas netinkamas žiūrėti. Malaizijoje ligi šiol didžiuosiuose ekranuose neišvysime didžiosios dalies Holivudo ir Europos kino filmų – į draudžiamųjų sąrašą pateko net paršelio nuotykius pasakojantis filmas „Babe“, o štai filmas „The Passion of Christ“ (liet. Kristaus kančia) „žalingu“ pripažintas tik ne katalikų tikėjimo žmonėms (todėl bilietai platinti tik katalikų bažnyčiose). Ne tik kine, bet ir bet kurioje informaciją sklaidžiančioje priemonėje, prieinamoje Malaizijoje, draudžiama vaizduoti netgi bučinius.³ Tai vėlgi iliustruoja iš esmės skirtingą neigiamą poveikį darančio turinio suvokimą ir atskleidžia ilgą šios problemos egzistavimą.

Įvairiuose teisės aktuose sąvokos, apibrėžiančios žalingą turinį, skiriasi gana nežymiai – visur minimas neigiamas poveikis fiziniam ir psichiniam vaiko vystimuisi. Tačiau, priklausomai nuo tradicijų, religinių ir socialinių konkrečioje bendruomenėje vyraujančių normų, dažnai skiriasi kriterijai, pagal kuriuos turinys identifikuotinas būtent kaip žalingas, kenksmingas. Žmonių požiūrio skirtumai taip pat priklauso nuo jų amžiaus, išsilavinimo, socialinės padėties ir daugelio kitų faktorių. Suprantama, kad dėl šios įvairovės, išsiskiria ir nuomonės dėl reikalingo turinio internete reguliavimo: vieni pasisako už visišką laisvę ir išskirtinę tėvų bei pedagogų atsakomybę saugant nepilnamečius nuo žalingo turinio, kiti – už visokeriopą teisinį ir technologinį įsikišimą „valant“ netinkamą vaikams informaciją.

Abu požiūriai yra argumentuoti, tačiau abu turi ir „achilo kulną“ – pirmuoju atveju nevaržomai laisvei priešpastatomos vaiko teisių apsaugos ir žmogaus orumo vertybės, antruoju –

¹ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.P.77

² Censorship in cyberspace // http://en.wikipedia.org/wiki/Censorship_in_cyberspace; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

³ Banned films// http://en.wikipedia.org/wiki/Banned_films; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

nubrėžiama itin plona ir perregima riba tarp leistino ir protingo saviraiškos laisvės ir teisės į informaciją ribojimo ir šių teisių pažeidimo.

2. Žalingo turinio interneto tinklapiuose reglamentavimas.

Dar 1989 m. lapkričio 20d. Jungtinių tautų Generalinės Asamblėjos priimto Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 17 straipsnyje valstybės dalyvės įsipareigojo rūpintis, kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija, ypač tokia, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės, skatina jo fizinį ir psichinį vystymąsi. Tuo pačiu buvo pasisakyta už principų, padedančių apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos, formavimą.

Šio ir kitų tarptautinių dokumentų išsakytų įpareigojimų pagrindu Lietuva ir Europos Sąjungos institucijos pradėjo jau beveik dešimtmetį trunkantį bandymą teisiškai sureguliuoti žalingo arba ribojamo interneto turinio institutą. Šiame skyriuje bus apžvelgti svarbiausieji dokumentai, tačiau tik ta apimtimi, kiek tai susiję su konkrečiai internete talpinama ir platinama žalinga informacija.

2.1. Reglamentavimas tarptautiniuose teisės aktuose.

Kadangi internetas savo prigimtimi yra „tarptautinio“ pobūdžio – informacija jame prieinama nepriklausomai nuo geografinių apribojimų, tai lemia, kad ir teisės aktų taikymas šioje terpėje yra gerokai sudėtingesnis nei tradicinėse informavimo priemonėse. Itin svarbus tampa tarptautinis reguliavimas, kurio pavyzdys – europinių tarptautinių institucijų vykdomas teisinis reguliavimas, kuris didžiąja dalimi anksčiau ar vėliau tampa gairėmis priimant nacionalinius teisės aktus.

Vienas pirmųjų vienos iš institucijų - Europos Sąjungos - susirūpinimą naująja problema išreiškusių dokumentų buvo Žalioji knyga – Komisijos skelbiamas, rekomendacinę galią turintis svarstymų dokumentas apie konkrečią politikos kryptį.

Žalioji knyga dėl nepilnamečių ir žmogiškojo orumo apsaugos teikiant audiovizualines bei informacines paslaugas buvo priimta 1996 m¹, ji papildė Europos Komisijos pranešimą dėl neteisėto ir žalingo turinio internete. Joje iškeltos artimiausiu metu reikalingos imtis priemonės, susijusios su internetu ir nepilnamečių apsauga. Pirmajame dokumento skyriuje apibūdinamos naujos elektroninės, on-line, paslaugos, aptariama interneto specifika. Pastebima, kad kalbant apie turinį, ypatingai sunku tampa jį klasifikuoti, kadangi dabar jis dažnai pateikiamas mišria - „hibridine“ forma, pavyzdžiui, „filmo-reklamos-interaktyvaus žaidimo“ pavidalu.

¹ Green paper on the protection of minors and human dignity in audiovisual and information services // http://www.aui.es/biblio/documentos/legislacion/proteccion_menores/eu_green_paper.html; prisijungimo laikas:2005-09-29.

Aptariant žalingo turinio internete problemą, konstatuojama, kad jis faktiškai visada pasiekiamas apgalvotais žingsniais, t.y., kad jo neįmanoma aptikti atsitiktinai (tokia nuomonė nėra visiškai teisinga, kadangi nepageidaujamas turinys neretai sutinkamas savaime iššokančių langų (angl. „pop-up“) ar elektroninio pašto „šiuokšlių“ (angl. „spam“) pavidalu, neretai jis slepiamas po visai „nekaltais“ adresų vardais¹) ir tuo jis skiriasi nuo iki tol vyravusių radijo ir televizijos transliacijų.

Antrame „žaliosios knygos“ skyriuje aptariami bendrieji principai, kurie interneto kontekste, yra itin pažeidžiami: kaip nustatyti teisingą pusiausvyrą tarp privatumo (o būtent – leidimo tinkle veikti anonimiškai) apsaugos ir būtinybės nustatyti kaltus dėl neteisėto elgesio asmenis; kaip išvengti suaugusiųjų saviraiškos laisvės ir pareigos apsaugoti nepilnamečius nuo žalingo turinio konflikto?

Šiame skyriuje išvardijamos priemonės, kurios turi būti pasitelkiamos aptariamai problemai spręsti – priklausomai nuo tinklo „atvirumo“ laipsnio (pateikiamas sistemų skirstymas į uždaras ir atviras, pirmosiose turinio tiekėjų skaičius ribotas, jie yra lengvai identifikuojami, o pastarųjų esminis bruožas tas, kad čia kiekvienas vartotojas yra potencialus turinio teikėjas), siūloma pasitelkti turinio filtravimą, vartotojo identifikavimą, tėvų kontrolę, turinio ženklumą. Pastaroji priemonė įvardijama kaip ypač svarbi, ją diegti raginami tiek turinio tiekėjai, tiek trečiosios šalys. Taip pat pabrėžiama tėvų ir vaikų apmokymo naudotis naujomis komunikacijos priemonėmis svarba, būtinybė juos supažindinti su naujomis grėsmėmis bei apsisaugojimo nuo jų būdais.

Tračiajame skyriuje pagrindinis dėmesys skiriamas šalių narių bendradarbiavimo klausimui: akivaizdu, kad turint galvoje interneto specifiką – informacijos srautus „be sienų“, tik harmonizuota teisinė bazė, bendrų standartų nustatymas ir savitarpio pagalba keičiantis informacija bei patirtimi yra veiksmingos priemonės sprendžiant žalingo turinio internete problemą.

1997 m., kaip darbo grupių parengtų pasiūlymų išdava, buvo pristatyta Europos Parlamento rezoliucija (*Dėl Komisijos komunikato Dėl nelegalios ir žalingos informacijos internete*)², kurioje, be jau išsakytų ankstesniuose dokumentuose minčių, buvo pabrėžta būtinybė tarptautiniu mastu nustatyti prieigos ir paslaugų tiekėjų atsakomybę už prieinamą padarytą turinį bei jų įpareigoti juos diegti savireguliacinius mechanizmus. Ypatingai daug vilčių rezoliucijoje dedama į tarptautinę reitingavimo sistemą, lanksčiai prisiderinančią prie šalių kultūrinių skirtumų ir kartu įpareigojančią interneto paslaugų teikėjus kruopščiai tikrinti ir palaikyti informacinio turinio kokybę. Vėlgi pakartojama tėvų pareiga prižiūrėti nepilnamečių naudojimąsi internetu, o švietimo įstaigų – vystyti jų gebėjimą kritiškai

¹ Pvz. www.freeones.lt

² Resolution on the Commission communication on illegal and harmful content on the Internet // <http://europa.eu.int/ISPO/legal/en/internet/98-97en.html>; prisijungimo laikas 2005-10-10.

vertinti tiek rašytinę, tiek vaizdinę informaciją. Naujovė - skatinimas diegti „karštųjų linijų“ (angl. „hotlines“) – pranešimų apie pastebėtą pažeidimą interneto turinio srityje- mechanizmus.

Internetui taip pat taikoma ir 1998 m. paskelbta Europos Sąjungos *Tarybos rekomendacija dėl konkurencijos plėtros teikiant audiovizualines ir informacines paslaugas Europoje skatinant nacionalines programas, kurių tikslas - sukurti veiksmingą nepilnamečių ir žmogaus orumo apsaugą*.¹ Dokumente ypač akcentuojama suinteresuotų subjektų savireguliacija elgesio kodeksų pagalba, numatyto reikalingos juose aptarti sritys ir aspektai (pvz.: išpėjimo apie žalingą turinį taisyklės, pranešimų apie aptiktą netinkamai pateiktą žalingą turinį sistemų įdiegimas ir kt.). Pakartojamas raginimas nepilnamečių priežiūroje ypatingai aktyviai dalyvauti tėvus, mokytojus, valstybės institucijas, įvardijamos rekomenduojamos priemonės - turinio žymėjimas, filtravimas, klasifikavimas.

Rekomendacijoje, be principų ir saugotinių vertybių aptarimo, galima išskirti dvi pagrindines mintis - bendradarbiavimo ir savireguliacinių sistemų skatinimo, iškeliant konkrečius uždavinius valstybėms narėms bei nustatant rekomenduojamas priemones jiems siekti.

Dar vienas žingsnis siekiant išspręsti žalingo turinio internete problemą buvo žengtas Europos Tarybai 1997 m. priėmus „Saugaus interneto veiksmų planą“, kurio pretenzingas pavadinimas buvo pakeistas 1999 m. Europos Parlamentui ir Tarybai priėmus sprendimą *dėl daugiamečio veiksmų plano, skatinant saugesnį interneto vartojimą per kovą su neteisėtu ir žalingu turiniu pasauliniuose tinkluose*² ir patvirtinus „Saugesnio interneto veiksmų planą“. Juo numatyta skatinti verslo subjektus taikyti savireguliaciją, vykdyti turinio kontrolės programas, diegti ir kurti turinio filtravimo priemones bei tinklapių kategorijų priskyrimo sistemas. Kaip prioritetiniai numatyti tinkamo teisinio reguliavimo siekimo ir tarptautinio bendradarbiavimo plėtojimo šioje srityje uždaviniai. Plane numatomos tokios pagrindinės reikiamos imtis priemonės:

- ▶ palaikymo veiksmai, derinant esamą teisinę bazę prie naujai iškylančių poreikių, bendradarbiavimo plėtra;
- ▶ saugesnės aplinkos kūrimas („karštųjų linijų“, apimančių visą Europą, tinklų kūrimas numatant tam konkrečią finansinę paramą, elgesio kodeksų ir savireguliacijos mechanizmų skatinimas);

¹ Council recommendation of 24 September 1998 on the development of the competitiveness of the European audiovisual and information services industry by promoting national frameworks aimed at achieving a comparable and effective level of protection of minors and human // http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/1998/l_270/l_27019981007en00480055.pdf; prisijungimo laikas:2005-10-10.

² Decision of the European Parliament and of the Council adopting a multiannual Community action plan on promoting safer use of the Internet by combating illegal and harmful content on global networks// http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/1999/l_033/l_03319990206en00010011.pdf; prisijungimo laikas:2005-10-10.

- ▶ visuomenės informavimas (supažindinant vaikus, tėvus ir mokytojus su interneto teikiamomis galimybėmis bei keliamomis grėsmėmis);
- ▶ filtravimo ir kategorijų priskyrimo sistemų diegimas (sudarant vartotojui galimybę pasirinkti norimą pasiekti turinį).

Po pirmojo programos etapo (ketverių metų programa vėliau buvo pratęsta dar dvejiems metams) buvo sukurta 14 karštųjų linijų 14-oje valstybių, parengta 13 turinio filtravimo ir vertinimo projektų, imta organizuoti „Saugaus interneto“ dienas ir savaites, sukurtas specialus organizacijų tinklas *saveinternet.org*.¹ 2004 m. kovo mėn. buvo patvirtinta nauja programa „Safer Internet Plus“, kuri bus vykdoma 2005-2008 m. ir, be kitų sričių, apims kovą prieš neskelbtiną ir ribojamą turinį – technologijų, kurios leistų vartotojams apriboti jų gaunamos nepageidaujamos informacijos kiekį, finansavimą, įvairių jau esamų filtravimo sistemų vertinimą.

Kalbant apie žalingą interneto turinį, taip pat paminėtinas reikšmingas šiame dešimtmetyje priimtas Europos Sąjungos dokumentas - Elektroninės komercijos direktyva².

Direktyvoje, kiek ji liečia turinio internete reglamentavimą, išdėstytos svarbios nuostatos dėl informacinės visuomenės paslaugų (toliau – IVP) teikėjų atsakomybės už informacijos turinį, kurias apibendrinant galima įvardinti taip:

- ▶ pareiga IVP teikėjui, paslaugos gavėjo prašymu saugančiam informaciją, sužinojus apie faktus ar aplinkybes, rodančias, kad verčiamasi neteisėta veikla arba teikiama neteisėta informacija, nedelsiant panaikinti šią informaciją arba atimti galimybę ją pasiekti³;
- ▶ įpareigojimo nustatyti IVP teikėjams pareigą stebėti informaciją, kurią jie perduoda arba saugo, nei bendros prievolės aktyviai domėtis faktais arba aplinkybėmis, rodančiomis nelegalią veiklą⁴ nebuvimas;
- ▶ galimybė reikalauti iš IVP teikėjo su informacija elgtis „rūpestingai“, tam, kad būtų atskleista tam tikrų rūšių neteisėta veikla ir užkirstas jai kelias⁵;
- ▶ pareiga IVP teikėjui, priimant sprendimą dėl informacijos blokavimo ar pašalinimo iš interneto, vadovautis saviraiškos laisvės principu ir valstybėje narėje nustatyta tvarka⁶.

¹ Prokopčik M. Informacinės technologijos ir žmogaus teisės: galimybės ir grėsmės// <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=125345&FID=365479> ; prisijungimo laikas: 2005-10-01.

² Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/31/EB 2000 m. birželio 8 d. dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0031:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2005-10-01.

³ Ten pat, 14 str. 1d. b p., preambulės 46 p.

⁴ Ten pat. 15 str. 1d.

⁵ Ten pat, preambulės 48 p.

⁶ Ten pat, preambulės 46 p.

Šia Direktyva, be grynai komercinių dalykų, siekiama užtikrinti ir bendrojo intereso - nepilnamečių ir žmogiškojo orumo apsaugą, nustatant IVP teikėjų atsakomybę už turinį bei pagalbines, pavyzdžiui, elgesio kodeksų kūrimo – priemones.

Kita svarbi Europos institucija – Europos Taryba, kurios 2001-ųjų metų rugsėjo 5 d. rekomendacija „Dėl savireguliacijos ir vartotojų apsaugos nuo neteisėto ir žalingo turinio naujose komunikacijose bei teikiant informacines paslaugas“¹ pirmą kartą išreiškė šios institucijos raginimą kurti ir plėtoti savireguliacines priemones (ES institucijos tokį raginimą buvo išreiškę gerokai anksčiau), kurti ir taikyti technologiškai pagrįstas turinio kontrolės sistemas.

2003 metų gegužės 28d. Europos Tarybos Ministrų komitetas pristatė Komunikacijų laisvės internete deklaraciją², kuriose išdėstyti principai, apibendrinantys įvairiuose ankstesniuose dokumentuose išsakytas rekomendacijas, priimtus sprendimus:

- 1) griežtesnių apribojimų, nei kad yra taikomi kitoms visuomenės informavimo priemonėms, netaikymo interneto turiniui principas;
- 2) savireguliacijos ir ko-reguliacijos internete platinamo turinio srityje skatinimo principas;
- 3) pirminės turinio kontrolės netaikymo principas;
- 4) individų dalyvavimo informacinėje visuomenėje ir interneto prieigų už prieinamą kainą ir nediskriminaciniais pagrindais kūrimo principas;
- 5) paslaugų internete įvairovės skatinimo principas;
- 6) ribotos interneto paslaugų teikėjo atsakomybės principas;
- 7) anonimiškumo internete principas;

Žvelgiant į šiuos principus, matyti, kad interneto reguliavimas, iš vienos pusės, turi užtikrinti saugią interneto prieigą, ginti ir apsaugoti komunikacijų ir informacijos laisvę, o iš kitos pusės, siekti efektyviai kovoti su internetiniais nusikaltimais – o tam šis reguliavimas turi būti vykdomas atsižvelgiant į organizacinius principus bei interneto technologijas. Interneto paslaugų teikėjai taip pat

¹ Recommendation Rec(2001)8 concerning cyber content // <http://www.fitug.de/debate/0109/msg00140.html>; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

² Declaration on freedom of communication on the Internet // <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=37031&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogge d=FFC679>; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

lieka dviprasmiškoje padėtyje – tarp noro padėti kovojant su turinio pažeidimais ir noro turėti kuo didesnę pasitikėjimą iš vartotojų pusės¹.

2.2. Reglamentavimas nacionaliniuose teisės aktuose.

Lietuva, Europos Sąjungos narė, orientuojasi į Europos patirtį. Dar besirengiant narystei, buvo pradėti darbai prisidedant prie saugesnio interneto kūrimo – 2001m. vasarą pareikštas oficialus prašymas dalyvauti „Saugesnio interneto veiksmų plano“ iniciatyvoje, pradėtos reikalingų teisės aktų leidybos procedūros. Šių procedūrų rezultatai ir bus aptarti šioje darbo dalyje.

Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programoje 2001-2003 m. buvo numatoma, kad dar 2001 m. turi būti priimtas Vyriausybės nutarimas, sudarantis sąlygas įgyvendinti Europos Parlamento 1999 m. sausio 25 d. Sprendimo 276/1999/EB² nuostatas. Juo vadovaujantis buvo parengtas LR Vyriausybės nutarimo „Dėl kai kurios informacijos platinimo viešojo naudojimo kompiuterių tinkluose“ projektas, kuriame buvo numatytos „Viešojo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos bei ribojamos informacijos platinimo kontrolės taisyklės“. Projekto turinys buvo smarkiai kritikuojamas – vien nuostatos, kad „informacijos platintojai privalo techninėmis priemonėmis, testavimu arba filtravimu užtikrinti, kad nepilnamečiai negalėtų laisvai naudotis informacija, kuri laikoma kenksminga jų vystimuisi, arba platinti tokią informaciją tik nuo 23 iki 6 val.“ ir, kad „už tinklapio turinį atsako informacijos platintojo vadovas [...]. Taisyklių laikymosi kontrolę vykdo Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės“ buvo akivaizdūs asmens privatumo ribojimo bei vartotojų nedalyvavimo kontrolės mechanizme pavyzdžiai.³

Minėtų pasiūlymų buvo atsisakyta, ir galutinis „Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos“ (toliau - Tvarkos) variantas buvo patvirtintas 2003 m. kovo 5d. Vyriausybės nutarimu⁴.

¹ Einzinger K. Media Regulation on the Internet // http://www.osce.org/publications/rfm/2004/12/12239_94_en.pdf; prisijungimo laikas: 2005-10-21.

² Decision of European Parliament and of the Council adopting a multiannual Community action plan on promoting safer use of the Internet by combating illegal and harmful content on global networks // http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/1999/l_033/l_03319990206en00010011.pdf; prisijungimo laikas: 2005-10-01.

³ Simonas Toliušis. Internetu perduodamos informacijos turinio reglamentavimas// Informacinių technologijų teisė. // Ats.red. D.Sauliūnas. Vilnius: VĮ NVO Teisės institutas, 2004.P.99.

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5d. nutarimas „Dėl Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1002, nutarimo pakeitimas – 2004 m. birželio 15d. //Valstybės žinios. 2004, Nr. 96-3530.

Jame išdėstytos nuostatos taip pat neišvengė kritikos, tačiau kol kas jos vienintelės, nors ir neišstatyminiu lygmeniu, reglamentuojančios interneto tinklapių valdytojų ir įkūrėjų pareigas (informacinių užrašų, informacijos apie interneto tinklapių valdytojus/savininkus patalpinimas), jų ir informacijos prieglobos paslaugų teikėjų atsakomybę už interneto tinklapių turinį (dvi sąlygos atsakomybei kilti: faktinių žinių apie pažeidimus turėjimas ir skubių veiksmų sužinojus apie neskelbtiną informaciją, nesiėmimas), apibrėžiamos pagrindinės sąvokos. Pažymėtina, kad Tvarka, atsižvelgus į valstybės ribų nepaisantį interneto pobūdį, taikoma ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir užsienio teisės subjektams, „[...] kurie, nors ir negyvena (nėra įsteigti Lietuvos Respublikoje, tačiau visą savo veiklą, susijusią su viešosios informacijos platinimu viešo naudojimo kompiuterių tinkluose, arba šios veiklos dalį sutelkia Lietuvos respublikos teritorijoje ir (ar) viešajai informacijai platinti naudojami Lietuvos respublikoje įregistruotų tinklo paslaugų teikėjų ir (ar) Lietuvos Respublikoje veikiančių informacijos prieglobos teikėjų paslaugomis“¹.

Neplanuotai anksčiau nei Tvarka pasirodęs (Tvarka turėjo būti patvirtinta dar 2001 m.) Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymu² buvo bandoma įnešti aiškumo įvardinant, kokia informacija laikoma kenkiančia nepilnamečių vystimuisi ir numatant galimybę ją skelbti tik naudojant technines priemones ir sudarant sąlygos atsakingiems už vaikų auklėjimą ir priežiūrą asmenims užtikrinti galimybę riboti tokios viešosios informacijos pasiūlą nepilnamečiams. Smulkiau tokios informacijos skelbimo ir platinimo tvarka bei jos žymėjimas, garso ir vaizdo priemonės, vadovaujantis minėtu nutarimu, buvo aptartos 2003 m. gegužės 19 d. Vyriausybės patvirtintame apraše³. Čia išdėstyti konkretūs reikalavimai, kurių turi būti laikomasi, kai interneto tinklapyje yra ribojamos informacijos – numatyta pareiga įdiegti tokio tinklapių priešlapį su įspėjančiuoju užrašu lietuvių ir anglų kalbomis, bei, atsižvelgiant į turinį – nuorodą, kokio amžiaus asmenims jis yra skirtas.

Nors nutarimu buvo siekiama sukurti efektyvų apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio mechanizmą, vis dėlto, dažniau nei liaupsės yra girdimi priekaištai dėl jo įgyvendinimo, o ypač – dėl nustatyto priežiūros instituto realizavimo.

¹ Ten pat.

² Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 19 d. nutarimas „Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystimuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir Neigiamą poveikį nepilnamečių vystimuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“//Valstybės žinios.2004, Nr. 89-3281.

2.3. Reglamentavimo ir įgyvendinimo problemos.

Apžvelgiant Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius interneto turinį, visų pirma pastebimas reguliavimo įstatyminiu lygmeniu trūkumas – vien tai, kad taip ilgai Visuomenės informavimo įstatyme¹, kaip pagrindiniame dokumente, reguliuojančiame šią sritį, nebuvo apibrėžta elektroninės visuomenės informavimo priemonės sąvoka, neišaiškintas internetinių publikacijų ir „tradicinės“ žiniasklaidos santykis, kelia pagrįstų abejonių dėl interneto bei elektroninės žiniasklaidos reguliavimo tinkamumo. Tiesa, dar iki visai neseniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui išaiškinant, kad „[...] interneto tinklalapių įkūrėjai ir valdytojai yra viešosios informacijos rengėjai ir platintojai, jiems taikytinos Visuomenės informavimo įstatymo nuostatos“², jau buvo įgyvendinami mėginimai prisitaikyti prie informacinės visuomenės buvimo fakto ir įstatymo projekte – Seimo nario A.Sadecko pateiktame variante³ iš 2003 m. kovo 5d. Vyriausybės nutarimu patvirtintos „Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos“ (toliau - Tvarkos) perkeltos Elektroninės visuomenės informavimo priemonės, Informacijos platinimo viešo naudojimo kompiuterių tinkluose, informacijos prieglobos paslaugų teikėjo, viešo naudojimo kompiuterių tinklo sąvokos, įtraukti nauji Elektroninės visuomenės informavimo priemonės įkūrėjo ir valdytojo apibrėžimai. Projekte taip pat perkeliama Tvarkos nuostatos, nustatančios elektroninės informavimo priemonės (Tvarkoje - interneto tinklapių) įkūrėjo (valdytojo) atsakomybę už jos turinį. Teikiamu projektu, pasak autoriaus,⁴ siekiama aiškiau reglamentuoti elektroninių visuomenės informavimo priemonių įkūrėjų (valdytojų) teisinę atsakomybę už tokiose informavimo priemonėse skelbiamą informaciją, taip pat būtų išspręstos praktinės problemos ir įstatyminiu lygiu įvardintas atsakomybės subjektas. Iš tiesų, lig tol tai buvo dalinai sprendžiama Vyriausybės priimtuose poįstatyminiuose aktuose, tačiau toks teisinis reguliavimas negali būti laikomas pakankamu ir teisinio reguliavimo tobulumo aspektu ne poįstatyminis aktas, bet

¹ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas//Valstybės žinios.2000, Nr. 75-2272.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d.// <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2005/n050919.htm>; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

³ Įstatymo projektas Nr.: IXP-3932 // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=244094&Condition2=>; prisijungimo laikas: 2005-11-01.

⁴ Aiškinamasis raštas Nr.: IXP-3932 // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=244097&Condition2=>; prisijungimo laikas: 2005-10-01.

įstatymas turėtų įvardinti ir pačius atsakomybės subjektus, be to – tai pagrįstai laikytina įsibrovimu į parlamentinės jurisdikcijos teritoriją¹.

Dar vienas akmuo į šio nutarimo priėmėjų daržą – dokumento pradžioje išsakytas vadovavimasis 1999 m. sausio 25d. Europos Parlamento ir tarybos sprendimu² taip ir lieka deklaratyviu – nutarime savireguliacija nėra minima, skyriuje „Valstybės institucijų pareigos“ tik lakoniškai užsimenama apie organizuotinus interneto paslaugų teikėjų ir kompiuterinių tinklų vartotojų susitikimus ir reikalingą sukurti tinklo paslaugų teikėjų etikos kodeksą. Turint galvoje, koks didžiulis dėmesys savireguliaciniams mechanizmomis (ypatingai – verslo subjektų) skatinti buvo skiriamas minėtame ES dokumente, toks lietuviškojo teisės akto nedėmesingumas gerokai stebina.

Remiantis to paties nutarimo nuostatomis, paaiškėja, kad elektroninėmis visuomenės informavimo priemonėmis **nelaikomi** valstybės institucijų ir įstaigų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų (darbuotojų) interneto tinklapiai, skirti oficialiems dokumentams ir informacijai apie valstybės institucijos darbą platinti, taip pat asmenų privatūs interneto tinklapiai, kuriuose dedama informacija apie pačius interneto tinklapių įkūrėjus, jų duomenys, kūriniai, informacija apie jų gaminamą ir parduodamą produkciją, teikiamas paslaugas ir panašiai. Tokiu būdu, pastebi specialistai³, didelė dalis interneto tinklapių, kuriuose gali būti pateikiama neskelbtina ar ribojama informacija lieka neprižiūrima.

Tuo pačiu Konstitucinio Teismo nutarimu buvo nutrauktos ir diskusijos dėl iki šiol pagrindinio teisės akto šioje srityje vaidmenį atlikusios „Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos“ nuostatų, reglamentuojančių Informacijos prieglobos paslaugų teikėjų ir tinklo paslaugų teikėjų pareigą nutraukti prieigą prie tarnybinėje stotyje esančios informacijos, jei jie sužino apie tarnybinėje stotyje saugomą neskelbtiną informaciją, o prieigą nutraukti techniškai yra įmanoma. Teismas pripažino, kad šios nuostatos neprieštarauja Konstitucijai (25 str. 3d.) ir įstatymams⁴, konstatuodamas, kad „[...] Konstitucija neužkerta kelio kai kuriuos su informacijos gavimu ir

¹ Kiškis M. First Steps in Internet Regulation in Lithuania Reflections on Freedom of the Media and the Internet, Amsterdam Conference, June 2003// http://www.osce.org/publications/rfm/2003/06/12245_103_en.pdf; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

² Decision of European Parliament and of the Council adopting a multiannual Community action plan on promoting safer use of the Internet by combating illegal and harmful content on global networks// http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/1999/l_033/l_03319990206en00010011.pdf

³ Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės bei ribojamos viešosios informacijos platinimo priemonių testavimo darbų bei rekomendacijų jų diegimui parengimas. Pirmo etapo ataskaita. vadovas: prof. dr. Rimantas Petrauskas Vilnius, 2003.

⁴ Lietuvos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d.// <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2005/n050919.htm>; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

skleidimu susijusius santykius, įskaitant ir santykius, susijusius su įstatymų nustatytų draudimų skleisti informaciją ir (arba) informacijos skleidimo ribojimų laikymosi priežiūra ir kontrole, reguliuoti ir poįstatyminiais teisės aktais, inter alia Vyriausybės nutarimais [...]“¹.

Kritikos sulaukė ir 2002-aisiais priimtas Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas² - girdėti kaltinimai dėl įstatyme įtvirtintų apibrėžimų neaiškumo ir prieštaravimo³. Iš tikrųjų, apibūdinant itin svarbią - žalingos informacijos sąvoką - pasikliaunama labai subjektyvių kriterijų ir aplinkybių įvardijimu.

Dar daugiau problemų sutinkama nagrinėjant teisės aktais reglamentuotų nuostatų įgyvendinimą. Kad ir 2003 m. gegužės 19 d. Vyriausybės nutarime „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystimuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir Neigiamą poveikį nepilnamečių vystimuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ išvardintų pareigūnų bei institucijų, kurie turėtų prižiūrėti, kaip vykdomi apraše nustatyti reikalavimai, sąrašas – ar iš tikrųjų priežiūra vykdoma ir ar ji efektyvi? Viena iš jų, įvardinta kaip „Savivaldybės vykdomoji institucija“ (kuri, pagal nutarimą, „nustato vietas, kuriose draudžiama platinti, kitaip skleisti ar reklamuoti spaudos leidinius, garso ir vaizdo įrašus, kompiuterinius žaidimus ir kitokią viešąją informaciją, kuri priskiriama prie informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti“⁴), bent jau iki 2005 m. birželio mėn. 23 d., Vyriausybės nutarimu Nr. 681 nebuvo pasinaudojusi nė vieno karto (nė viena savivaldybė)⁵. Kitos - Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos – internetiniame puslapyje nurodytas vienintelis su turiniu internete susijęs komisijos sprendimas - „[...] interneto svetainėje kavakazcentr.com paskelbtoje publikacijoje "Za golovu Putina naznačeno 20 mln. dollarov" nėra terorizmo idėjų propagavimo“⁶. Trečioji prižiūrinčioji institucija - Lietuvos radijo ir televizijos komisija – nagrinėja ir gilina si į būtent su radijo ir televizijos transliuojamu turiniu susijusius

¹ Ten pat.

² Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.

³ Kiškis M. First Steps in Internet Regulation in Lithuania. Reflections on Freedom of the Media and the Internet, Amsterdam Conference, June 2003// http://www.osce.org/publications/rfm/2003/06/12245_103_en.pdf; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

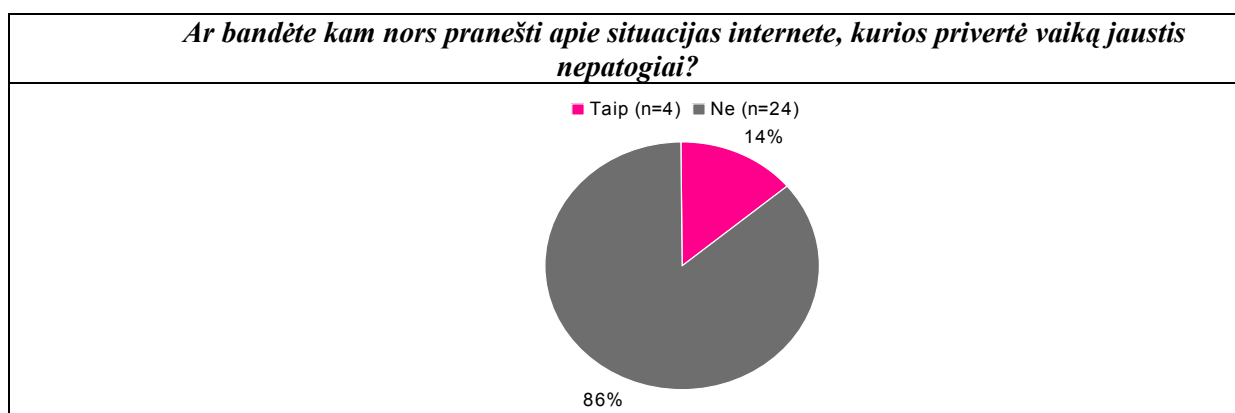
⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. gegužės 19 d. nutarimas „Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystimuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir Neigiamą poveikį nepilnamečių vystimuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“//Valstybės žinios.2004, Nr. 89-3281.

⁵ Žiniasklaidos, kaip ir pašaišos, bijo visi. Savivaldybių žinios // http://www.lsa.lt/sz/index.php?lang=lt&id=2&mag_id=19&art_id=57; prisijungimo laikas: 2005-08-19.

⁶ Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos posėdžio protokolo išrašas// <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0124992.doc>; prisijungimo laikas: 2005-10-10.

pažeidimus, o Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2004-ųjų metų veiklos ataskaitoje¹, nors ir išsakoma nemažai pastabų dėl elektroninės žiniasklaidos reguliavimo mechanizmo, priežiūros bei stebėsenos sistemos, vardijant sulauktus ir nagrinėtus skundus, su internetu turiniu susijusių tarp jų - nėra. Žurnalistų etikos inspektorius internetinio puslapio skiltyje, skirtoje išvadoms dėl nepilnamečių apsaugos taisyklių pažeidimų – taip pat tuščia. Peršasi išvada, kad žmonės visgi dėl tam tikrų priežasčių nelinkę kreiptis į atsakingas institucijas dėl netinkamo turinio internete – tą patį rodo ir atliktos apklausos (3 diagrama)²:

3 diagrama

Be to, apklausos dalyviai į klausimą, ar, ateityje susidūrę su nelegaliu internetu turiniu, skambintų į anonimišką telefono liniją arba pildytų internete pranešimo apie nelegalų turinį formą, didžiaja dalimi atsakė teigiamai (65 % apklaustųjų), todėl manytina, kad dėl dabartinio tėvų neaktyvumo kalta informacijos apie šias grėsmes stoka.

Spragų kritikai randa ir ES dokumentuose - jau pirmasis ES patvirtintas „Saugaus interneto veiksmų planas“ (toliau - Veiksmų planas) buvo kritikuotas dėl to, kad nors jame pabrėžiama, kad žalingas turinys turi būti traktuojamas skirtingai nei neteisėtas, tai kas yra „žalinga“ ar „neteisėta“ taip ir nebuvo tiksliai apibrėžta. Veiksmų plane konstatuojama, kad neteisėtas turinys yra susijęs su daugeliu turinio rūšių, tokių kaip sprogmenų gaminimo instrukcijos, pornografija, rasinės neapykantos

¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita 2004 01 01 - 2004 12 31 <http://vaikams.lrs.lt/GALUTINIS%20%20METU%20VEIKLOS%20ATASKAITOS%20TEKSTAS%202005-03-29%20.doc>; prisijungimo laikas: 2005- 09-29.

² Saugesnio interneto tyrimas // http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/Saugesnio_interneto_tyrimas.ppt; prisijungimo laikas: 2005-10-10.

kurstymas ir šmeižtas. Tačiau visi šie išvardinti atvejai nebūtinai visose Europos valstybėse yra laikytinas neteisėtu ar netgi žalingu¹.

Kritikos išsakyta ir 1996 m. priimtos *Žaliosios knygos dėl nepilnamečių ir žmogiškojo orumo apsaugos teikiant audiovizualines bei informacines paslaugas*², atžvilgiu: jei tuo metu buvo galima džiaugtis dokumente itin skatinama žmonių atsakomybe, tai abejotina, ar gerai klausimus, kurie bent iš dalies turėtų būti sprendžiami teisine tvarka, palikti „rinkai“? Kas turi spręsti dėl turinio žalingumo? Kas turi atlikti jo klasifikavimą? Kokių principų jis atliekamas? Ar tokiu dokumentu nebuvo interneto paslaugų teikėjams sudaryta galimybė nustatyti minimalias taisykles?

Žalingo turinio internete reglamentavimas kaip atsakas į vis didesnę šio neigiamo reiškimo mastą pradėtas gana operatyviai: Europos Sąjungos institucijos, o joms įkandin - ir Europos Taryba, suskubo skatinti, raginti ir įpareigoti valstybes nares imtis priemonių – nacionalinės teisės leidybos, savireguliacijos skatinimo ir techninių priemonių taikymo – srityse.

Pastarosios dvi iniciatyvos sulaukė nemažai kritikos: pernelyg ryškus pasirodė rinkos ir privačių verslo subjektų vaidmuo – imta abejoti, ar išūlus lobizmas nenustelbs tikslo - siekio apsaugoti interneto vartotojų teises.

Lietuva, kaip ET ir ES narė, reglamentuodama šį institutą rėmėsi pastarųjų institucijų rekomendacijomis ir praktika, tik – visur truputį vėluodama: kai ES entuziastingai kėlė savireguliacijos idėją, nacionaliniuose teisės aktuose buvo galima išvelgti tik lakonišką užuominą į ją; kai jau kuris laikas elektroninė žiniasklaida užima svarbias pozicijas visuomenės informavimo priemonių gretose, galimi sprendimai - vis dar projektiniame lygmenyje.

Įstatymų leidėjo dėmesio taip pat turėtų sulaukti kol kas prieštaringų ir miglotų sąvokų naujas apibrėžimas ir galiausiai – įtvirtintų nuostatų įgyvendinimo reglamentavimas bei priežiūra.

¹ Akdenis Y. The Regulation of Internet Content in Europe : Governmental Control versus Self-Responsibility// <http://www.holitscher.org/downloads/debateSPSR2.html>; prisijungimo laikas: 2005- 09-29.

² Green Paper on the Protection of Minors and Human dignity in audiovisual and information services http://www.aui.es/biblio/documentos/legislacion/proteccion_menores/eu_green_paper.html; prisijungimo laikas: 2005-10-01.

3. Žalingo turinio reguliavimo subjektai.

Į draudžiamo ir žalingo turinio internete problemą įvairios šalys sureagavo gana labai įvairiai: vienur prasidėjo valstybinės valdžios įteisintos cenzūros era, kitur pradėti diegti savireguliaciniai mechanizmai. Aišku viena - neskaitant keleto nedemokratiškų šalių atvejų, nė vienas bandymas uždrausti neteisėtą ir žalingą turinį nebuvo sėkmingas.

„Vos įžengę į naują amžių, paženklintą visur esančio pasaulinio tinklo atsiradimu, mes pasmerkėme save turėti neribotą, nevaržomą ir nereguliuojamą Internetą.“

Tokį gana pesimistinį požiūrį yra išsakęs dažnai „internetu tėvu“ vadinamas Vinton'as Cerf'as.¹ Tuo tarpu nuomonė, kad bet koks interneto turinio reguliavimas yra neįmanomas - ne vienintelė. Yra buvę siūlymų sukurti naują „pasaulinio“ valdymo formą, minėta „Lex Informatica“ (techninio interneto reguliavimo) idėja², bet vis dėlto daugiausia dėmesio skiriama savireguliaciniams bei valstybės taikomiems mechanizmomis pagrįsti, paneigti, patobulinti. Pirmieji dar skirstomi pagal subjektus, atliekančius reguliavimą, į: atskirų interneto vartotojų, interneto paslaugų / turinio teikėjų ir interneto bendruomenės atliekamą reguliavimą. Užsienio literatūroje galima sutikti minint dar ir techninio reguliavimo būdą³, kuris, apibūdinant bendrais bruožais, pasižymi išskirtinai technologiniu problemų sprendimu – pasitelkiant filtravimo, blokavimo sistemas.

3.1. Savireguliaciniai mechanizmai.

Pats savireguliacijos terminas skirtingiems subjektams gali reikšti visiškai skirtingus dalykus. Remiantis A.Campbell siūlomu apibrėžimu, galima šią sąvoką suskirstyti į du žodžius - „savęs“ ir „reguliavimas“. Pastarojo esmę sudaro trys komponentai:

- 1) teisės aktų leidyba, t.y. atitinkamų taisyklių nustatymas;
- 2) jų įgyvendinimas, t.y. veiksmų prieš pažeidėjus ėmimasis;
- 3) sprendimo priėmimo procedūros, t.y tyrimas, ar buvo įvykdytas pažeidimas ir atitinkamos sankcijos pritaikymas.

¹ Vint Cerf// http://en.wikipedia.org/wiki/Vinton_Cerf; prisijungimo laikas: 2005-10-01.

² Berleur J., Pouillet Y. What governance and regulations for the internet? Ethical issues.// <http://gdrtics.u-paris10.fr/pdf/ecoles/sept2005/supportBerleur2.pdf>; prisijungimo laikas: 2005-11-15.

³ Ten pat.

Tačiau savireguliacija nebūtinai apima visas tris veiklos rūšis – ji gana dažnai apsiriboja vienos ar dviejų funkcijų įgyvendinimu: gali būti, kad valstybinė valdžia deleguoja tik teisės aktų leidybos teisę, konkrečiau- teisę priimti elgesio kodeksus.

Savireguliacijos priemonių bei pasisakymų, šlovinančių savireguliaciją internete - didelė gausa. Šalys tarptautinėmis sutartimis, direktyvomis ir kitais dokumentais raginamos diegti, skatinti ir plėtoti savireguliaciją. Kas tai per mechanizmai, kokie jie būna ir ar tikrai tai panacėja sprendžiant turinio reguliavimo problemą?

Viena iš savireguliacijos rūšių - vykdoma interneto vartotojų. Kaip savireguliacijos subjektai, jie yra bene „dėkingiausioje“ padėtyje – jų pasirinkimas liečia tik juos pačius ir nepiktina net aršiausių bet kokio ribojimo interneto turinio srityje priešų. Vartotojas laisvas, priklausomai nuo jo moralinių, etinių ir kitokių įsitikinimų, jo vaikams (preziumuojant, kad vaikai – nepilnamečiai, ir už jų auklėjimą yra atsakingi tėvai) apriboti žalingo turinio pasiekiamumą. Taip pat vartotojas pats sprendžia, ar jam pasitikėti filtravimo priemonių vykdoma atranka, ir tik jis pats pasirenka tikimybę, kad, kartu su žalinga informacija jo vaikų nepasieks ir galimai naudinga (pavyzdžiui, šviečiamojo pobūdžio informacija apie seksualinį brendimą) informacija.

Pastaruoju metu diskusijų objektu tapo kitas savireguliacijos būdas – interneto paslaugų ir turinio teikėjų atliekama savireguliacija. Minėti subjektai nustato taisykles interneto vartotojams, kurios, deja, veiksmingos tik tam tikro turinio teikėjo sukurtoje ir kontroliuojamoje erdvėje (portale).

Savireguliaciją palaiko tėvai, švietimo darbuotojai, pasirodo - netgi žurnalistai. „kai kas gali pasakyti, kad „necenzūruojami“ atsiliepimai internete – tikroji laisvė.[..]. Kultūros receptas paprastas – tinklapio moderatoriai iš diskusijų pašalina visus nepraustaburnius. Taip „internautai“ mokomi būti kultūringi. Priverstinai ir be jokios saviraiškos.“- rašoma viename Lietuvos dienraštyje.¹

Deja, entuziazmas sutinkamas taip pat dažnai kaip ir kritika.

3.1.1. Savireguliacijos internete privalumai ir trūkumai.

Savireguliacijos internete tradicijos – senos. Daug interneto protokolų ir tinklų yra valdomi pačių vartotojų. Naujų protokolų kūrimas, naujų technologijų taikymas nemaža dalimi taip pat interneto vartotojų ir specialistų bendradarbiavimo, neparemto jokia centralizuota hierarchija, rezultatas. Šio

¹Rajevskis V. Apie delfų orakulus. Apskrities ir miesto laikraštis Klaipėda// <http://www.klaipeda.daily.lt/dialog.print.php?id=1116614775>; prisijungimo laikas: 2005-07-17.

veikimo būdas paremtas interneto bendruomenės susitarimo, atviros diskusijos, specialistų indėlio, skaidrumo principais. Vardinant privalumus, reikia paminėti ir dar keletą, kuriuos dažniausiai naudoja savireguliacijos optimistai lygindami šį reguliavimo būdą su atliekamu valstybės¹:

Efektyvumas. Teigiama, kad subjektai, atliekantys savireguliaciją turi daugiau žinių ir kompetencijos reguliuojamoje srityje.

Lankstumas. Dažniausiai taisyklių priėmimas yra paprastesnis nei valstybės teisės aktų leidyba, o ir pokyčiai reguliuojamoje sferoje matomi „iš arčiau“, todėl lengviau žengti koją kojon su permainomis.

Geresnis taisyklių laikymasis. Jei taisykles kuria pati bendruomenė, ji, tikėtina, pripažins jas protingomis ir noriau jų laikysis.

Mažesni kaštai. Preziumuojama, kad valstybei apmokyti personalą bei, tikriausiai, sudaryti naujas institucijas konkrečios srities reguliavimui, būtų žymiai brangiau, nei pasikliauti jau turinčių įgūdžius subjektais.

Tačiau kai kurie autoriai griežtai skiria tradicinę, interneto bendruomenės vykdomą savireguliaciją nuo tos, kurią dažnai perša valstybinė valdžia, – pastaroji dar gali būti vadinama „pramonine“ arba verslo subjektų vykdoma savireguliacija². Ji dažniausiai koordinuojama įvairių asociacijų, čia nesilaikoma visuomenės dalyvavimo principo, sprendimai retai kada aiškūs visuomenei, nėra jų ginčijimo mechanizmo. Panašu, kad ir pavadinimas „savireguliacija“ šiuo atveju nėra teisingas. Interneto vartotojai ne tik neatlieka jokio reguliavimo, o priešingai – „regulatoriaus“ vaidmenį atliekantys verslo atstovai primeta jiems savo taisykles, o visa veikla orientuota į pelną, bet ne į interneto vartotojų teisių apsaugojimą. Tokią situaciją oponentai vadina „valstybinės cenzūros privatizavimu“.

Pagrindiniais savireguliacijos trukumais dažnai dar įvardijami šie argumentai:

Didesnės patirties problema. Abejotina, ar didesnę patirtį ir kompetenciją turintys verslo subjektai – regulatoriai, norės ją panaudoti viešajam labui, o ne savo pelno didinimui;

Piktnaudžiavimo galimybė. Realistai teigia, kad reguliavimo tikslai anksčiau ar vėliau vis tiek pavirs privačios veiklos tikslais.

¹ A.Campbell. Self-regulation and the Media. <http://www.law.indiana.edu/fclj/pubs/v51/no3/CAMMAC15.PDF>; prisijungimo laikas: 2005-10-01.

² F.Rodriguez, K.Spaink.Rights and regulations. Reflections onFreedom of the Media and the Internet, Amsterdam Conference, June 2003// http://www.osce.org/publications/rfm/2003/06/12245_103_en.pdf; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

Sankcijų nepakankamumas. Poveikio priemonės, kurias gali taikyti savireguliacijos subjektai (tokios kaip sutarties su vartotoju nutraukimas) nėra pakankamos ir didelės dalies pažeidėjų neatgrasins nuo žalingų veiksmų.

Be šių, galima išgirsti keliant ir bendresnes problemas: svarstoma, ar savireguliacija apskritai yra teisėta, ar visose srityse ji gali būti taikoma? Abejojama, ar dabartinis valstybių oficialių institucijų dalyvavimas savireguliacinių procesų priežiūroje yra pakankamas. Tai, kad neįmanoma rasti visuotinai priimtinių ir universalių informacijos rūšiavimo kriterijų, taip pat trukdo plačiau paplisti savikontrolės mechanizmui.

3.2. Valstybinis reguliavimas

Natūralu, kad kai kurie piliečiai, susirūpinę internetu turiniu, tikisi, kad valstybinė valdžia imsis veiksmų siekdama juos apsaugoti. Natūralu ir tai, kad kai vis daugiau žmonių iš skirtingų šalių prisijungia prie interneto, vis daugiau valstybių ima jausti pareigą jį kontroliuoti - jos baiminasi, ir, beje, pagrįstai, kad internetas „atneš“ į jų teritoriją informaciją, kurios paveikti ir suvaldyti neįmanoma. Informaciją, kuri gali pakeisti piliečių požiūrį į esamą valstybės politinę ir ekonominę padėtį – kai kurios šalyse analogiškos pasekmės kilo po pirmųjų radijo ir televizijos transliacijų.

Tiesa, „grynu“ pavidalu išreikštą valstybinį reguliavimą, nekalbant apie diktatoriškai valdomas šalis, vargiai ir sutiksime, o pastaruoju metu vis dažniau girdėti nuomonė, kad valstybė turi ne reguliuoti, o įtvirtinti principus, saugotinas socialines vertybes ir apibrėžti kitų, neteisinių, priemonių buvimą. Dažniausiai internetu platinamos informacijos turinio reguliavimas įgyvendinamas steigiant naujas institucijas arba jau egzistuojančioms institucijoms priskiriant naujas funkcijas.

Ko gero, teisingiausias sprendimas norint nustatyti reikiamą valstybės dalyvavimo interneto turinio reguliavimo srityje laipsnį, būtų siūlymas valstybiniu lygiu ne reguliuoti, o tik įtvirtinti pagrindinius principus ir konkrečioje bendruomenėje nusistovėjusias socialines vertybes, kurių norima, kad būtų laikomasi. Toks „antraeilis“ valstybės vaidmuo tuo pat metu būtų ir esminis, kadangi tik valstybiniu lygiu nustatyti ir įtvirtinti, kiti reguliavimo būdai būtų teisėti ir leistini.

Kalbėdami apie interneto turinio reguliavimą, nemaža dalis autorių galiausiai pripažįsta, kad vieno, teisingo sprendimo dėl to, kaip efektyviausia kontroliuoti interneto turinį, nėra. Panašu, kad kiek sprendimų būtų bepasiūlyta, tiek argumentų prieš kiekvieno jų taikymą atsiras. Istorija ir faktai rodo, kad, apsiribojant vien valstybės reguliavimu, sėkmės tikėtis negalima - neįmanoma vietinių normų ir standartų pritaikyti tokio globalaus tinklo atveju. Kiti siūlomi sprendimai dažniausiai patraukia

naujumu, tačiau panacėja jie būna tik iš pirmo žvilgsnio: kai kurių autorių svarstytas bendravalstybinis (globalus) reguliavimas turėtų itin neigiamą poveikį - nepaisant to, kad interneto erdvė yra atvira visoms kultūroms bei vertybėms ir interneto vartotojas dažnai dar vadinamas „kiber-piliečiu“, visų pirma jis vis tiek yra konkrečios valstybės pilietis, susietas su jos vertybėmis ir kultūra, kuriai, taikant minėtą reguliavimo būdą, taip pat iškiltų išlikimo grėsmė.

Vadinamoji verslo subjektų vykdoma savireguliacija – taip pat ne išeitis, nes čia eliminuojama visuomenės dalyvavimo ir priežiūros galimybė, be to, tokių plačių reguliavimo galių – praktiškai cenzūros teisę- valstybė neturėtų pramonei.

Bene realiausiu šio darbo autorei pasirodė pastaruoju metu dažnai minimas savireguliacijos ir valstybinio reguliavimo „mišinys“ – ko-reguliavimas. Jam būdinga tai, kad pripažįstama galimybė reguliuoti abiem būdais bei tarp jų nustatoma subordinacija.¹ Panašus sprendimas, tik pavadintas „daugiasluoksniu reguliavimu“ ir susidedantis iš smulkesnių komponentų buvo pasiūlytas ir 1999m. debatuose Interneto valdymo tema². Tokio reguliavimo „sudėtinės dalys“ būtų šios:

- ▶ Globalaus tarptautinio reguliavimo sprendimai;
- ▶ Elgesio kodeksai (pvz. bendri visiems IPT);
- ▶ Tiesioginių vartotojų atstovavimas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu;
- ▶ Tiesioginių vartotojų nusistatytas turinio reguliavimas (pvz. individualios turinio filtravimo sistemos);
- ▶ Regioninė teisės aktų leidyba (pvz.ES);
- ▶ Atskirų valstybių nacionaliniai teisės aktai;
- ▶ Reitingavimo sistemos (dėl šios sudėtinės dalies reikalingumo ginčijamasi);
- ▶ „Karštosios“ linijos.

Kiekviena išvardinta sudėtinė dalis, be kita ko, turi būti taikoma protingai ir apgalvotai. Labai svarbu padidinti tiesioginių vartotojų galimybes. Tai gali būti vartotojų informavimas apie galimybes diegti filtrus savo kompiuteriuose, kas leistų pasirinkti turinį atsižvelgiant į jų pačių įsitikimus bei moralės normas, taip išvengiant bendrų, suniveliuotų valdžios primestų standartų. Taikant tarptautinį,

¹ Daugiau apie tai: European Internet coregulation network// http://network.foruminternet.org/article.php3?id_article=19; prisijungimo laikas: 2005-10-29.

² Akdenis Y. The Regulation of Internet Content in Europe : Governmental Control versus Self-Responsibility// <http://www.holitscher.org/downloads/debateSPSR2.html>; prisijungimo laikas: 2005- 09-29.

ar net globalų reguliavimą, labai svarbu nenuieiti kultūrinio identiteto naikinimo ir mažesnio bendravardiklio nustatymo keliu.

Išvados

Į žalingo turinio netinkamo skelbimo internete problemą tarptautinės institucijos sureagavo gana operatyviai – Europos Komisijos komunikatas ir Žalioji knyga pasirodė beveik prieš dešimtmetį. Tuo metu pasigirdo ir pirmosios diskusijos dėl galimo sprendimo subjektyvaus žalingumo kriterijaus ir globalaus interneto konflikte. Daugelis autorių vėliau tai naudojo kaip pagrindinį argumentą prieš bendrą interneto turinio reguliavimą.

Vis dėlto atsirado ir kitaip manančių – buvo keliami idėja, kad tik visaapimantis (ar bent jau regioniniu mastu vykstantis) reguliavimas yra prasmingas tokioje neribotoje erdvėje kaip internetas, ir, kad tik nustatčius bendrus visiems reikalavimus gali būti efektyviai kovojama su minėta problema.

Pasvėrus visus „už“ ir „prieš“, siūlytinos tokios sprendimų žalingo interneto turinio reguliavimo srityje gairės:

1. Visi savireguliaciniai mechanizmai tam, kad jie būtų teisėti, turi būti įtvirtinti įstatymuose.
2. Nacionaliniai įstatymai turi **ne reglamentuoti**, o tik **įtvirtinti pagrindinius principus ir norimas**, apsaugoti vertybes. Visa kita palikus savireguliacijai, turėtume geriausią reguliavimo būdą - ko-reguliaciją arba reguliuojamą savireguliaciją. Tik toks suderintas valdžios ir privačių subjektų bendradarbiavimas gali užtikrinti vartotojų teisių apsaugą (tai-valstybės prioritetą) ir taikomų priemonių efektyvumą (tai garantuotų privačių subjektų ištekliams ir suinteresuotumas pelnu).
3. Svarstant, koks reguliavimas – nacionalinis ar tarptautinis- yra tinkamesnis, vėlgi siūlytinas „mišrus“ variantas – reglamentavimas abiem lygiais, tarptautiniu mastu įtvirtinant esminius elgesio internete principus, o nacionaliniam reglamentavimui paliekant savireguliacinių sistemų, reikalingų įdiegti žalingo turinio internete kontrolei, nustatymą. Svarbiausios problemos, susijusios su moralės, kultūros specifika bei bendruomenės švietimu taip pat turėtų būti palikti kaip nacionalinės valdžios ir jos piliečių diskusijų objektas.

4. Iki šiol taikytų savireguliacinių mechanizmų pagrindinis trūkumas – mažas tiesioginių vartotojų dalyvavimas. Tai būtų įgyvendinta tinkamai informuojant vartotojus apie jau įsteigtas „Karštąsias linijas“ bei suteikiant galimybę būti atstovaujamiems priimant sprendimus interneto turinio reguliavimo srityje.
5. Kadangi, skirtingai nei neteisėtas, žalingas turinys turi būti prieinamas kai kurioms vartotojų grupėms, geriausia išėtis-individualių turinio filtravimo sistemų diegimo skatinimas.
6. Valstybė, užuot stengusis įvesti naujus, visuotinai taikomus apribojimus, turėtų ypatingą dėmesį skirti nepilnamečius prižiūrinčių asmenų – tėvų, mokytojų, bibliotekininkų - informavimui apie žalingo turinio, pasiekiančio internetu, pavojų bei būdus, kaip nuo jo apsisaugoti. Kaip rodo pastarojo meto tyrimai, nemaža dalis tėvų nežino apie šias grėsmes, juo labiau - apie priemones, kurių jie gali imtis.
7. Informacijos reitingavimas turi būti vykdomas tik nacionaliniu mastu, kadangi turinio, kaip žalingo, išskyrimas, labai priklauso nuo konkrečios bendruomenės tradicijų, kultūrinių ir socialinių normų.

Kadangi reguliavimo pagrindas – instituto reglamentavimas įstatymuose ir kituose teisės aktuose, šioje srityje būtina išspręsti šias problemas:

1. Lietuvoje itin ženklus įstatyminio reglamentavimo trūkumas – kol kas tik projektiniame lygmenyje esančio Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo priėmimas padėtų jį pašalinti.

2. Tarp visų interneto tinklapių, pagal teisės aktų nuostatas nepatenkančių į reguliavimo sritį, ypatingai reguliuotini yra „[...]asmenų privatūs interneto tinklapiai, kuriuose dedama informacija apie pačius interneto tinklapių įkūrėjus, jų duomenys, kūriniai ...“¹.
3. Europos Sąjungos dokumentuose skatinamai verslo subjektų savireguliacijai turėtų būti sukurti ir įtvirtinti priežiūrą vykdančys asmenys, idant interneto vartotojų teisių apsauga nevirstų beatodairišku verslo subjektų pelno siekimu.

¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1002, nutarimo pakeitimas – 2004 m. birželio 15d. //Valstybės žinios. 2004, Nr. 96-3530.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija //Valstybės žinios.1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.
3. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890
4. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas// Valstybės žinios.1996, Nr. 71-1706, Nr. 75-2272.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5d. nutarimas „ Dėl Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 24-1002, nutarimo pakeitimas – 2004 m. birželio 15d. //Valstybės žinios. 2004, Nr. 96-3530.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 2d. nutarimas „ Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 89-3281.
7. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija iš dalies pakeista Protokolu Nr.11, su papildomais protokolais NR.1,4,6,7// Valstybės žinios. 2000, Nr.96-3016.
8. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija// <http://www.un.org/Overview/rights.html>.
9. Illegal and harmful content on the Internet. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and Social Committee and the committee of regions // Official Journal. 1996, COM/96/0487.
10. Green Paper on the protection of minors and human dignity in audiovisual and information services Official Journal. 1996, COM/96/0483.
11. Resolution on the Commission communication on illegal and harmful content on the Internet// Official Journal.1997.C 150.
12. Council Recommendation of 24 September 1998 on the development of the competitiveness of the European audiovisual and information services industry by promoting national frameworks

aimed at achieving a comparable and effective level of protection of minors and human dignity//Official Journal.1998, L 270.

13. Decision No 276/1999/EC of the European Parliament and of the Council of 25 January 1999 adopting a multiannual Community action plan on promoting safer use of the Internet by combating illegal and harmful content on global networks// Official Journal.1999, L 033.
14. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce')// Official Journal.2000, L 178.
15. Recommendation Rec(2001)8 of the Committee of Ministers to member states on self-regulation concerning cyber contentr (self-regulation and user protection against illegal or harmful content on new communiucations and information services)// <http://www.austria.gv.at/2004/5/2/cybercontrol.pdf>.
16. Declaration on freedom of communication on the Internet // <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=37031&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679>.
17. U.S. Constitution // <http://www.law.cornell.edu/constitution/constitution.billofrights.html#amendmenti>
18. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo projektas Nr. IXP-3932 // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=244094&Condition2=>.

Specialioji literatūra ir šaltiniai:

19. Akdenis Y. The Regulation of Internet Content in Europe : Governmental Control versus Self-Responsibility// <http://www.holitscher.org/downloads/debateSPSR2.html>; prisijungimo laikas: 2005- 09-29.
20. Berleur J., Pouillet Y. What governance and regulations for the internet? Ethical issues// <http://gdrtics.u-paris10.fr/pdf/ecoles/sept2005/supportBerleur2.pdf>; prisijungimo laikas: 2005- 11-15.
21. Campbell A. Self-regulation and the Media. <http://www.law.indiana.edu/fclj/pubs/v51/no3/CAMMAC15.PDF>; prisijungimo laikas: 2005- 10-01.

22. Čepulkauskaitė-Žilionienė I. Neskelbtina ir ribojama informacija internete: problema ir jos sprendimas// [http:// www.ivpk.lt/main-aktual.php?cat=61&gr=1&n=2](http://www.ivpk.lt/main-aktual.php?cat=61&gr=1&n=2); prisijungimo laikas 2005-05-17.
23. Einzinger K. Media Regulation on the Internet// http://www.osce.org/publications/rfm/2004/12/12239_94_en.pdf; prisijungimo laikas: 2005-10-21.
24. Kiškis M. First Steps in Internet Regulation in Lithuania. Amsterdam Conference: Reflections on Freedom of the Media and the Internet, June 2003// http://www.osce.org/publications/rfm/2003/06/12245_103_en.pdf; prisijungimo laikas: 2005-09-29.
25. Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004-319p.
26. Prokopčik M. Informacinės technologijos ir žmogaus teisės: galimybės ir grėsmės// <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=125345&FID=365479> ; prisijungimo laikas: 2005-10-01.
27. Pukienė J. Naujų informacinių technologijų skvarba Lietuvos žiniasklaidoje: magistro darbas: žurnalistika, VDU.- Kaunas, 2002// <http://www.vdu.lt/media/2002.htm#5>; prisijungimo laikas: 2005-09-17.
28. Rajeuskis V. Apie delefo orakulus. Apskrities ir miesto laikraštis Klaipėda// <http://www.klaipeda.daily.lt/dialog.print.php?id=1116614775>.
29. Reed. Ch. Internet law: text and materials// <http://books.google.com/books?ie=UTF-8&hl=en&id=GpKZu2uAS3sC&pg=PR7&lpq=PR7&dq=Reed++Internet+law:+text+and+materials&prev=http://www.books.google.com/books%3Fq%3D%2BReed%2B%2BInternet%2Bla w:%2Btext%2Band%2Bmaterials&sig=qAIViZI8dAskTfWU67k59ZO3FDs>; prisijungimo laikas: 2005-11-14.
30. Reidenberg J.R. Governing Networks and Rule-making in Cyberspace// <http://web.archive.org/web/19971119123936/http://www.law.emory.edu/ELJ/volumes/sum96/rideiden.html>; prisijungimo laikas: 2005-10-29.
31. Rodriguez F., Spaink K. Rights and regulations. Reflections on Freedom of the Media and the Internet, Amsterdam Conference, June 2003// http://www.osce.org/publications/rfm/2003/06/12245_103_en.pdf; prisijungimo laikas: 2005-09-29.

32. Samalavičius A. Represijų taikynys-internetas.
www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3028&kas=straipsnis&st_id=5907; prisijungimo laikas: 2005-06-15.
33. Sauliūnas D. (ats.red.). Informacinių technologijų teisė. Vilnius: VĮ NVO Teisės institutas, 2004-544p.
34. Banned films// http://en.wikipedia.org/wiki/Banned_films; prisijungimo laikas: 2005-09-29.
35. Censorship in cyberspace // http://en.wikipedia.org/wiki/Censorship_in_cyberspace; prisijungimo laikas: 2005-09-29.
36. Defining and understanding harmful content//
<http://www.saferinternet.org/ww/en/pub/insafe/news/articles/0505/define.htm>; prisijungimo laikas: 2005-06-13.
37. Handbook for bloggers and cyber-dissidents //
http://www.rsf.org/rubrique.php3?id_rubrique=542; prisijungimo laikas: 2005-09-10.
38. HOWTO bypass Internet Censorship // <http://www.zensur.freerk.com/> ; prisijungimo laikas: 2005-10-05.
39. Interneto skvarba Lietuvoje 2003 m. III ketvirtį.// <http://www.ivpk.lt/main-stat.php?cat=60&gr=1&sub=2&n=65>; prisijungimo laikas: 2005 03 16.
40. Lietuvos pasirengimo narystei ES programa 2001-2003 metams//
<http://www.euro.lt/lpnp/lit/index.htm>; prisijungimo laikas: 2005-03-17.
41. Namų ūkiai, kurie naudojami internetu namuose. // <http://www.std.lt/web/main.php?parent=1013> ; prisijungimo laikas: 2005 08 02.
42. Pastebėtą nelegalią informaciją internete fiksuos "Karštoji linija" // http://www.tns-gallup.lt/lt/disp.php/lt_news/lt_news_155; prisijungimo laikas: 2005-11-11.
43. Saugesnio interneto tyrimas //
http://www.draugiskasinternetas.lt/repository/Saugesnio_interneto_tyrimas.ppt; prisijungimo laikas: 2005-10-10.
44. Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės bei ribojamos viešosios informacijos platinimo priemonių testavimo darbų bei rekomendacijų jų diegimui parengimas. Pirmo etapo ataskaita. vadovas: prof. dr. Rimantas Petrauskas Vilnius, 2003.
45. Vint Cerf// http://en.wikipedia.org/wiki/Vinton_Cerf; prisijungimo laikas: 2005-10-01.

46. Visuomenės informavimo priemonių skirstymo kriterijai// http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=32087&p_int_tv_id=2757&p_org=0; prisijungimo laikas: 2005-08-11.
47. What do children do online?// http://www.saftonline.org/Research_/; prisijungimo laikas: 2005-06-15.
48. Wolfenden Report.// http://www.glbtc.com/social-sciences/wolfenden_report.html; prisijungimo laikas: 2005-10-12.
49. Australian Institute of Cryminology, www.aic.gov; prisijungimo laikas: 2004 – 05-16
50. CyberAngels// <http://www.cyberangels.org/index.html>; prisijungimo laikas: 2005-08-16.
51. European Internet coregulation network// http://network.foruminternet.org/article.php3?id_article=19; prisijungimo laikas: 2005-10-29.
52. Families Against Internet Censorship// <http://www.netfamilies.org/>; prisijungimo laikas: 2005-09-17.

Teismų praktika:

54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d.nutarimas (Dėl neskelbtinos informacijos platinimo tvarkos)// Valstybės žinios. 2005, Nr. 113-4131.

Santrauka

Žalingas interneto tinklapių turinys, kaip viena didžiausių kartu su interneto atsiradimu susijusių problemų, jau sulaukė tiek tarptautinių institucijų, tiek nacionalinių įstatymų leidėjų dėmesio.

Nepaisant to, kad šioje srityje susiduriama bent su dvejomis didelėmis problemomis – globaliu interneto pobūdžiu ir subjektyviu, nuo konkrečiai bendruomenei priimtinių normų priklausančiu žalingumo kriterijumi, Europos Sąjunga ir Europos Taryba jau beveik dešimtmetį bando išspręsti su ribojamo interneto turinio klausimus visam regionui priimtinais būdais.

Nemažai pasiekta reglamentuojant atsakomybę už šios rūšies turinio platinimo taisyklių pažeidimus, skatinant tiesioginių vartotojų savimonę ir atsargumą bei kitus savireguliacinius mechanizmus.

Ir nors nei tarptautiniu, nei nacionaliniu lygiu reglamentavimas nėra be priekaištų, vis dėlto Lietuvoje labiau pastebimos pastangos suspėti kartu su Europos „vėjais“, kurias deja, lydi, nemažos reglamentavimo spragos: reglamentavimo įstatyminiu lygiu trūkumas, esamuose teisės aktuose vartojamų sąvokų prieštaravimas, ne visų interneto tinklapių rūšių reguliavimas.

Darbe siūloma peržiūrėti Lietuvos įstatyminę bazę, kritiškiau pažvelgti į tarptautinio reguliavimo tendencijas – itin atsargiai reikėtų diegti dabar taip propaguojamus savireguliacinius mechanizmus bei su ypatingu dėmesingumu stebėti, ar siekis surasti globaliai bendrą vardiklį reglamentuojant žalingą turinį, nenuves kultūrinio, socialinio ir moralinio identiteto praradimo keliu.

Summary

The harmful Internet content, as one of the main problems related to the birth of Internet, has already attracted attention of international and national institutions.

Regardless of two main problems arising in this field – the global nature of Internet and the subjective nature of malignancy, it's almost decade as European Union and the Council of Europe are trying to solve harmful Internet material related questions in such ways, that would be acceptable to all the region.

There is some work done in regulating liability for violation the rules of dissemination of that kind of content in Internet, in encouraging the awareness of the end-users and other mechanisms of self-regulation.

And though either regulation in international or national level isn't perfect, the imperfections of Lithuanian laws are more significant: there is a noticeable lack of statutory regulation, the definitions in existing laws are often inconsistent, not all the kinds of internet sites are being under regulation.

The author of this work suggests that basis of Lithuanian law should be reviewed and the approach to the tendencies of international regulation should be more critical – special attention should be paid when implementing self-regulatory mechanisms. It is also necessary to supervise if, trying to find a broad-based common denominator the cultural, social and moral identity isn't under the threat.